МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

МЕДІАТОРНІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Виконала: студентка, IV курсу,
групи 6.0543-смк-с2
спеціальності С5 «Соціологія»
освітньої програми «Соціологія
медіації та кримінології»
А.Г. Шутько

Керівник: доцент, професор кафедри
соціології д.філос.н.,
В. О. Скворець

Рецензент: професор, професор
кафедри соціології д.філос.н.,
М. А. Лепський

Запоріжжя – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Соціології
Рівень вищої освіти Бакалавр
Спеціальність 054 «Соціологія»
Освітня програма «Соціологія медіації і кримінології»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.О. Скворець _____
15 грудня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Шутько Аміні Григорівні

1. Тема роботи (проекту) Медіаторні практики стійкості сімей учасників бойових дій
Керівник роботи Скворець В.О д.філос.н.
Затверджені наказом ЗНУ від 12 грудня 2025 року № 1795-с
2. Строк подання студентом роботи 10 червня 2026 р.
3. Вихідні дані до роботи 1. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: дис. д-ра педагогічних наук за спеціальністю соціальна педагогіка. Хмельницький. 2018. 559 с. 2. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с. 3. Парнета О. Й., Федик С. М. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 1. С. 100-106
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
1.Проаналізувати та розкрити зміст основних категорій дослідження: «учасник бойових дій», «сім'я», «сім'я учасника бойових дій» та «соціальна стійкість». 2.Розглянути стан наукової розробки проблеми соціальної стійкості сімей військовослужбовців у сучасній вітчизняній та зарубіжній соціології.3. Визначити теоретико-методологічні принципи, інтегративні підходи та соціологічні методи дослідження адаптивного потенціалу таких родин.4.Дослідити комплексні фактори ризику, деструктивні чинники та кримінологічні загрози (конфлікти, девіації, домашнє насильство), що впливають на вразливість сімей учасників бойових дій.5.Обгрунтувати сутність сімейної медіації та оцінити її потенціал як дієвого інструменту профілактики криз, зниження соціальної напруги та підвищення життєстійкості.6. Розробити програму емпіричного соціологічного дослідження медіаторних практик у сфері підтримки родин військовослужбовців.7.Здійснити збір первинних соціологічних даних шляхом проведення кількісного онлайн-анкетування військових та членів їхніх сімей.8.Провести детальний аналіз результатів емпіричного дослідження та виявити ключові тенденції у сприйнятті сімейних криз і запиті на допомогу.9.Розробити практичні рекомендації щодо впровадження непсихологічного медіаторського підходу в діяльність ветеранських хабів, центрів надання соціологічних і соціальних послуг.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Скворець В.О., професор кафедри соціології	05.01.26	05.01.26
Розділ 2	Скворець В.О., професор кафедри соціології	10.02.26	10.02.26
Розділ 3	Скворець В.О., професор кафедри соціології	07.04.26	07.04.26

7. Дата видачі завдання 15 грудня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та формулювання теми роботи	Грудень 2025	*виконано*
2.	Опрацювання наукових джерел	Грудень 2025	*виконано*
3.	Робота над вступом	Січень 2026	*виконано*
4.	Робота над першим розділом	Січень 2026	*виконано*
5.	Робота над другим розділом	Лютий 2026	*виконано*
6.	Проведення соціологічного дослідження	Березень 2026	*виконано*
7.	Робота над третім розділом	Квітень 2026	*виконано*
8.	Робота над висновками	Травень 2026	*виконано*

Студентка _____ А.Г. Шутько

Керівник роботи (проекту) _____ В.О. Скворець

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т.О. Ратушна

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: складається з 58 сторінок, 43 позицій у списку літератури, 4 додатків.

МЕДІАТОРНІ ПРАКТИКИ, СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ, СІМ'Я, УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ, ВІЙНА

Мета дослідження: визначити ефективність медіаторних практик у формуванні, підтримці та зміцненні соціальної стійкості сімей учасників бойових дій.

Об'єкт дослідження: сім'ї учасників бойових дій та процеси їхньої соціальної адаптації в умовах військового конфлікту.

Предмет дослідження: медіаторні практики, методи та підходи, спрямовані на зміцнення соціальної стійкості сімей учасників бойових дій в умовах війни в Україні.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази, соціологічне опитування (кількісне онлайн-анкетування).

Гіпотеза дослідження: існує розбіжність і асиметрія у сприйнятті сімейних кризових ситуацій безпосередньо військовими та членами їхніх родин, що створює прихований запит на безпечну допомогу нейтрального посередника (медіатора) для збереження стійкості сім'ї.

Висновки: 1. Соціальна стійкість сім'ї військовослужбовця є динамічною характеристикою, що визначає здатність родини ефективно адаптуватися до кризових умов війни. Медіаторні практики виступають інноваційним непсихологічним інструментом профілактики та зниження напруження в родинах захисників. 2. Емпіричне дослідження виявило високий рівень деструктивного впливу військових факторів на якість сімейної комунікації та підтвердило наявність запиту на допомогу кваліфікованих посередників. Розроблені прикладні рекомендації спрямовані на інтеграцію сімейної медіації у діяльність ветеранських хабів та центрів надання соціальних послуг з метою системного зміцнення життєздатності родин військових.

ABSTRACT

Thesis: consists of 58 pages, 43 positions in the bibliography list, 4 appendices.

MEDIATION PRACTICES, SOCIAL RESILIENCE, FAMILY, COMBATANTS, WAR

Research objective: to determine the effectiveness of mediation practices in shaping, supporting and strengthening the social resilience of families of combatants.

Research subject: families of combatants and the processes of their social adaptation in the context of armed conflict.

The purpose of the study: mediation practices, methods and approaches aimed at strengthening the social resilience of families of combatants in the context of the war in Ukraine.

Research methods: analysis of academic sources and the regulatory framework, sociological survey (quantitative online questionnaire).

Research hypothesis: there is a discrepancy and asymmetry in the perception of family crises between military personnel themselves and their family members, which creates a latent need for the safe assistance of a neutral intermediary (mediator) to preserve family resilience.

Conclusions: 1. The social resilience of a military serviceman's family is a dynamic characteristic that determines the family's ability to adapt effectively to the crisis conditions of war. Mediation practices serve as an innovative, non-psychological tool for preventing and reducing tension within the families of defence personnel. 2. An empirical study revealed a high level of destructive impact of military factors on the quality of family communication and confirmed the existence of a demand for assistance from qualified mediators. The practical recommendations developed are aimed at integrating family mediation into the activities of veterans' hubs and social service centres, with a view to systematically strengthening the resilience of military families.

ЗМІСТ

ВСТУП …….6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ……...10
1.1. Зміст понять «учасник бойових дій», «сім'я», «сім'я учасника бойових дій», «соціальна стійкість» ……10
1.2. Стан дослідження проблеми соціальної стійкості сімей учасників бойових дій……14
1.3. Підходи та методи дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій ……20
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ …….27
2.1. Фактори ризику та вразливості сімей учасників бойових дій ……27
2.2. Роль медіації як інструменту підтримки сімей у ситуаціях психологічного та соціального напруження ……...30
2.3. Медіаторні практики у роботі з сім'ями учасників бойових дій ……33
РОЗДІЛ 3. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАТОРНИХ ПРАКТИК СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ……38
3.1. Програма емпіричного дослідження медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій ……38
3.2. Результати емпіричного дослідження медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій ……42
3.3. Рекомендації щодо використання та вдосконалення медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій ……..46
ВИСНОВКИ ……..49
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ……..…….53
ДОДАТКИ……..59

ВСТУП

Актуальність теми. Питання соціальної стійкості сімей учасників бойових дій в умовах сучасних військових конфліктів є надзвичайно актуальним для України. Війна створює численні соціальні, економічні та психологічні виклики, що впливають на стабільність родини, її здатність адаптуватися до змін та підтримувати внутрішні ресурси. У цих умовах особливу важливість набувають медіаторні практики, які спрямовані на зміцнення комунікації, запобігання конфліктам і розвиток механізмів взаємної підтримки між членами сім'ї.

Медіаторні практики соціальної стійкості поєднують у собі як психологічні, так і соціально-правові інструменти, що дозволяють сім'ям учасників бойових дій зберігати цілісність, ефективно вирішувати конфлікти та зменшувати негативні наслідки стресових ситуацій. Вони допомагають не лише відновити взаєморозуміння, а й активізувати внутрішні ресурси родини для подолання труднощів, пов'язаних з військовими діями, евакуацією, фінансовими проблемами чи втратою соціальної стабільності.

Дослідження медіаторних практик у контексті соціальної стійкості сімей учасників бойових дій дозволяє визначити ефективні підходи до підтримки родин, розробки програм психологічної та соціальної допомоги, а також створення умов для стабільної адаптації в сучасних кризових умовах. Вивчення цих практик є не лише теоретично важливим, а й має практичну значущість для розвитку інститутів соціальної підтримки та захисту прав сімей учасників бойових дій.

Проблематика соціальної стійкості сімей учасників бойових дій перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, О. М. Кокун, В. М. Мороз, Н. С. Лозінська та І. О. Пішко досліджують психологічну профілактику психотравматизації військовослужбовців Збройних Сил України [11]. О. В. Корнілова аналізує медичну допомогу як вид соціального забезпечення

військовослужбовців [12]. О. В. Купенко, В. В. Степанов та Т. О. Козинцева розробляють термінологічний апарат для дослідження соціальної стійкості [13]. О. Логвінова та О. Рассказова вивчають особливості соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту [15]. О. В. Мельник, Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська та І. П. Білоцерківець досліджують трансформацію сімейних цінностей у кризових умовах [17]. О. Моркляник та Х. Паляниця пропонують моделі функціональної організації реабілітаційних центрів для військовослужбовців [21]. Ю. Норчук та О. Доронін аналізують зарубіжний досвід соціального захисту військовослужбовців, зокрема країн НАТО [22]. І. В. Пєша, І. В. Сопівник, В. В. Галайдюк та О. Б. Кошук досліджують соціальну роботу з сім'ями та дітьми в умовах війни [19]. О. Повідайчик та Р. Жиленко розробляють методи досліджень у соціальній роботі [24], а Ю. В. Панасюк вивчає вплив негативних емоцій на психосоматичне здоров'я людини в кризових ситуаціях [25].

Вагомий внесок у розвиток соціологічного підходу до розуміння медіації зробив М. А. Лепський. У своїй монографії «Соціологія медіації та миротворення: до питання про загальну теорію медіації» він пропонує цілісну теоретичну систематизацію медіації як соціального феномену, розглядаючи її крізь призму соціології конфлікту, соціології комунікації та соціології особистості [32]. Це дослідження формує методологічні основи для аналізу медіаторних практик у роботі з сім'ями учасників бойових дій, що є безпосереднім теоретичним підґрунтям нашої роботи.

Проблематику соціальної стійкості в умовах кризи досліджують також провідні українські соціологи. Зокрема, Л.Г. Скокова у монографії «Ризики в сучасному нестабільному суспільстві» аналізує вразливість соціальних груп та механізми їх адаптації [33]. С. Макеєв та С. Оксамитна у дослідженні «Стан сингулярності» вивчають трансформацію повсякденних практик українських родин у кризових умовах [34]. О.Г. Злобіна, яка очолює відділ соціальної психології Інституту соціології НАН України, досліджує соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму та трансформацію відносин особистості

й суспільства в умовах соціальних змін [35]. В.П. Степаненко у своїх працях аналізує роль громадянського суспільства та його вплив на подолання кризових явищ [36]. Саме соціологічний підхід дозволяє розглянути сімейну медіацію не лише як психологічну техніку, а як механізм зміцнення соціальної стійкості родини як соціального інституту.

Проблемна ситуація. Сім'ї учасників бойових дій часто стикаються з високим рівнем стресу, емоційного виснаження, соціальної ізоляції та нестабільності побутових та психологічних умов через участь одного або декількох членів родини у військових діях. Незважаючи на наявність державних програм підтримки, багато сімей відчувають дефіцит ефективних методів подолання цих труднощів, що знижує їх соціальну стійкість і здатність до адаптації в кризових умовах.

Об'єкт дослідження сім'ї учасників бойових дій та процеси їх соціальної адаптації в умовах військового конфлікту.

Предмет дослідження медіаторні практики, методи та підходи, спрямовані на зміцнення соціальної стійкості сімей учасників бойових дій, а також їх вплив на психологічний та соціальний стан родин.

Мета дослідження визначити ефективність медіаторних практик у формуванні та підтримці соціальної стійкості сімей учасників бойових дій.

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити ряд *завдань:*

− розкрити зміст понять «учасник бойових дій», «сім'я», «сім'я учасника бойових дій», «соціальна стійкість»;

− визначити стан дослідження проблеми соціальної стійкості сімей учасників бойових дій;

− визначити підходи та методи дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій;

− проаналізувати фактори ризику та вразливості сімей учасників бойових дій;

− дослідити роль медіації як інструменту підтримки сімей у ситуаціях психологічного та соціального напруження;

− оцінити медіаторні практики у роботі з сім’ями учасників бойових дій;

− розробити програму емпіричного дослідження медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій;

− надати результати емпіричного дослідження медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій;

− запропонувати рекомендації щодо використання та вдосконалення медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій.

Перша гіпотеза (про асиметрію сприйняття) бійці та їхні родичі бачать сімейні кризи геть по-різному. Близькі гостріше помічають зовнішні прояви сварки, крики чи просто важку атмосферу в кімнаті. Самі ж учасники бойових дій частіше закриваються в собі й фокусуються на внутрішній психологічній втомі, яку важко висловити словами.

Друга гіпотеза (про інституційну залежність) лад у домі часто напряму залежить від того, як успішно родина вибиває у держструктур довідки, виплати чи пільги. Тому медіація дасть нормальний результат лише тоді, коли буде чітка координація у зв'язці «сім'я – медіатор – державні органи». *Третя гіпотеза (про запит на цифровізацію)* хоча люди майже нічого не знають про медіацію як послугу, вони мають сильний прихований запит на допомогу нейтрального посередника. Головне, щоб це було безпечно, онлайн і без зайвих поїздок прифронтовими районами.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1. Зміст понять «учасник бойових дій», «сім'я», «сім'я учасника бойових дій», «соціальна стійкість»

Зараз, коли військові конфлікти стають дедалі гострішими, будь-яка держава має ставити собі за головну мету повноцінно підтримувати і захищати військовослужбовців та їхні родини. Для нас це особливо важливо. Чому? Бо збройні конфлікти це, на жаль, сучасна реальність нашого народу. Соціальна робота з військовими це не просто допомога. Це сфера, де працюють фахівці різного профілю соціальні працівники, соціологи, психологи, науковці. Вони, спираючись на власні дослідження, креативні підходи та світовий досвід, мають вибудувати ефективний процес соціальної підтримки. Ідеться про тих, хто брав участь у бойових діях, про їхні сім'ї, а також про всіх, хто постраждав від війни і не може самостійно впоратися з її наслідками [5, с. 26].

Щоб зрозуміти, що таке соціальна робота з учасниками збройних конфліктів як професійна діяльність, треба спочатку зануритися в історію. Як вона виникала? Коли сформувалася? Зазвичай становлення соціальної роботи з різними категоріями населення пов'язують із другою половиною XIX століття. Саме тоді суспільство почало активно вимагати дієвої соціальної підтримки. Але якщо копнути глибше історія соціальної роботи сягає корінням у тисячолітню давнину. Ті методи, техніки й принципи, якими ми користуємось сьогодні, формувалися не один день і навіть не одне століття. А от в Україні цей процес пішов трохи інакше, по-своєму.

Зазначу що в нашій державі століттями складалися різні передумови політичні, соціальні, економічні. Усі вони ніби готували ґрунт для появи професії «соціальний працівник». Але повністю ця професія сформувалася не в Україні, а за кордоном у розвинених країнах Західної Європи та США.

І це дуже важливо усвідомити. Бо саме у Великій Британії, Німеччині та Штатах соціальна робота вперше стала окремим видом діяльності. А вже наприкінці XIX століття там її почали вести на професійній основі.

Далі, як зазначає дослідниця Корнілова О.В., в Україні цей процес пішов своїм шляхом. Професія формувалася без єдиної організації та централізованого управління. Ключовим моментом став 1991 рік саме тоді, після проголошення незалежності, соціальна робота почала набирати обертів. До 1991 року професія «соціальний працівник» була для нашої країни новою, можна сказати, новаторською, незвичною. А після вона дала поштовх до створення цілої мережі закладів. Ці заклади почали надавати різнобічну допомогу різним категоріям людей. І це, своєю чергою, зумовило потребу у вищій освіті соціальних працівників, у наукових знаннях, уміннях та навичках [12, с. 36].

Ще один важливий момент це понятійний апарат. У сфері соціальної політики, соціальної роботи та психологічної підтримки він має величезне значення. Чому? Тому що саме через чітке розуміння базових категорій ми можемо побудувати ефективну систему допомоги людям. Особливо це стосується тих, хто постраждав від війни. Наприклад, такі поняття, як «учасник бойових дій», «сім’я», «сім’я учасника бойових дій», «соціальна стійкість» усі вони тісно пов’язані між собою. Вони відображають не лише правові, а й глибоко людяні, гуманітарні аспекти нашого сучасного українського життя. А моя тема, нагадаю, звучить так «Соціальна стійкість сімей учасників бойових дій».

Ю. Л Бриндіков пропонує таке визначення що учасник бойових дій це особа, яка безпосередньо брала участь у виконанні бойових завдань із захисту нашої держави, її суверенітету та територіальної цілісності, причому робила це в умовах реального збройного конфлікту. Але за цим, скажімо так, сухим формулюванням стоїть щось набагато глибше реальний життєвий досвід людини. Людини, яка перебувала в екстремальних умовах, щодня ризикувала життям, втрачала друзів, побратимів, витримувала шалені фізичні та психологічні навантаження. І знаєте, що важливо? А важливо те, що для багатьох учасників бойових дій війна не закінчується в той момент, коли вони

повертаються додому. Її наслідки залишаються дуже надовго. Вони можуть проявлятися по-різному змінюється світогляд, ламаються колишні цінності, страждає емоційний стан, руйнуються звичні способи спілкування з рідними та друзями.

Тому зараз поняття «учасник бойових дій» дедалі частіше сприймають не просто як юридичний статус, а як складний соціально-психологічний феномен. І, звісно, це потребує комплексної підтримки та постійного супроводу [2, с. 145].

Не менш важливим і навіть багатозначним у моїй роботі є поняття «сім'я». Що це таке? Традиційно сім'ю сприймають як головний соціальний інститут, основу всього суспільства і той простір, де людина проходить свою первинну соціалізацію. Як вважають дослідники І. В. Пєша, І. В. Сопівник, В. В. Галайдюк та О. Б. Кошук, сім'я об'єднує людей не лише через кровне споріднення чи офіційний шлюб. Її єднальна сила саме в спільному побуті, взаємній відповідальності одне за одного, в емоційній підтримці, турботі та спільних цінностях.

Якщо дивитися на сім'ю з соціальної точки зору, вона виконує багато важливих функцій. Назву основні це виховна, економічна, емоційнопідтримувальна, захисна та комунікативна. І це ще не все. Саме всередині сім'ї людина вперше дізнається, що таке довіра і безпека, вчиться взаємодіяти з іншими та долати життєві труднощі. А коли настають кризові ситуації (ну, от наприклад, війна), то роль сім'ї стає ще важливішою. Чому? Бо вона нерідко залишається єдиною стабільною опорою для кожної окремої людини.

Як зазначають автори під керівництвом В. Г. Панка та І .І Ткачука (серед них В. В Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б Гніда, І. О. І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз),поняття «сім'я учасника бойових дій» набуває особливого змісту. Бо це не просто якась звичайна родина, де один із членів має статус УБД. Ні. Це соціальна спільнота, яка переживає війну безпосередньо навіть тоді, коли бойові дії відбуваються далеко від їхнього дому.

Дружини, чоловіки, батьки та діти військових стикаються з дуже важкими речами. Це довге очікування, постійний страх за життя близької людини, неймовірна емоційна напруга. До того ж, доводиться брати на себе нові ролі та додаткові обов'язки, про які раніше навіть не думали. А коли учасник бойових дій повертається додому, проблеми не зникають. Навпаки, сім'я часто отримує нові виклики: треба адаптуватися до зміненого психологічного стану ветерана, справлятися з можливими проявами посттравматичного стресу, долати труднощі у спілкуванні, відновлювати звичний сімейний баланс. Наприклад, власний досвід, оскільки мій чоловік військовий, для мене буває важко те, що спочатку ти намагаєшся звикнути до того, що ти одна, а потім, коли в нього відпустка (що буває вкрай рідко два рази на рік по 15 днів), то намагаєшся звикнути до того, що тепер ти не одна, і в домі ще хтось є, крім тебе. А ось потім, коли він поїхав, ти знов намагаєшся звикнути бути одна і так по колу. І це, на мою думку, замкнуте коло, доки йде війна.

Тому виходить, що сім'я учасника бойових дій це не лише опора і підтримка для ветерана. Це ще й група, яка сама гостро потребує соціальної, психологічної, а іноді й економічної допомоги [4, с. 43].

У цьому контексті особливо важливим стає поняття «соціальна стійкість». Його зараз дедалі частіше використовують у соціальних та гуманітарних науках і недарма. Що ж воно означає? Соціальна стійкість це здатність людини, цілої сім'ї або соціальної групи зберігати відносну стабільність, нормально функціонувати і навіть розвиватися, коли навколо криза, стрес або різкі зміни. Важливо розуміти соціальна стійкість це не про відсутність проблем чи негативних емоцій. Зовсім ні. Вона передбачає, що в людини чи родини є внутрішні й зовнішні ресурси, які допомагають адаптуватися до складних обставин, знаходити нові способи жити далі та поступово повертати якість життя.

Тепер як це працює для наших категорій. Дослідник А. В. Дуля зазначає для учасника бойових дій соціальна стійкість виявляється в тому, наскільки він

здатен вбудувати свій воєнний досвід у мирне життя, відновити соціальні зв’язки, знайти роботу до душі та знову відчути власну цінність.

А от для сім’ї такого військового соціальна стійкість це дещо інше: вміння триматися разом, підтримувати одне одного (якщо цього вимагають обставини) і долати емоційні та побутові труднощі так, щоб не зруйнувати стосунки всередині родини.

І ще один важливий момент. На формування соціальної стійкості сильно впливають зовнішні чинники. Наприклад, доступ до соціальних послуг, підтримка держави та громади, наявність хороших програм психологічної допомоги. А ще звичайна людська повага та суспільне визнання того, що зробили учасники бойових дій та їхні родини [7, с. 193].

Отже, всі ці поняття «учасник бойових дій», «сім’я», «сім’я учасника бойових дій», «соціальна стійкість» разом утворюють цілу систему категорій, які тісно пов’язані між собою. Вони показують, як саме людина, її родина та суспільство взаємодіють одне з одним в умовах війни. І це дуже складний процес. Щоб побудувати ефективну соціальну політику, нам потрібно глибоко розуміти ці категорії. А така політика має бути спрямована не тільки на те, щоб подолати наслідки війни, а й на те, щоб відновлювати та зміцнювати людський потенціал України. Бо це найголовніше.

1.2. Стан дослідження проблеми соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Почнемо з того, що будь-яка нестабільність у соціальній сфері одразу б'є по кишені людей, по їхній захищеності та по ринку праці. Гірше того вона народжує утриманство, коли людина чекає халяви, а не хоче працювати. Це вбиває трудовий потенціал країни і створює загрозу для всієї економіки. Чому ж ця проблема така гостра? Тому що соціальна сфера не завод і не поле. Тут головний ресурс людина. А якщо людський капітал дає тріщину, то ніякі інновації чи технології вже не врятують. Окрім того, соціальна сфера найважче переживає будь-які потрясіння. Людям завжди потрібен час, щоб звикнути до

нових реалій. Саме тому ми не можемо пускати цю справу на самоплив. Ми зобов'язані вивчати, як підвищити стійкість соціальної сфери, щоб вона не розвалилася під час чергової кризи. І особливо це стосується тих, хто і так на межі – родин наших військових, які щодня ризикують собою заради нас.

Хто ж займався цією темою? Соціальну стійкість родин, де є учасники бойових дій, вивчали багато науковців.

Психологічний аспект проблеми досліджували О. М. Кокун, В. М. Мороз, Н. С. Лозінська та І. О. Пішко, які розробили методичні рекомендації з психологічної профілактики психотравматизації військовослужбовців [11]. О. В. Корнілова розглядала медичну допомогу як вид соціального забезпечення військовослужбовців [12]. О. Логвінова та О. Рассказова вивчали соціальну роботу з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України [15]. О. В. Мельник, Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська та І. П. Білоцерківець досліджували трансформацію сімейних цінностей в умовах війни [17].

Соціально-економічний та організаційний аспекти аналізували О. Моркляник та Х. Паляниця, які запропонували модель функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців [21]. Ю. Норчук та О. Доронін вивчали актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців, зокрема з досвіду країн НАТО [22]. І. В. Пєша, І. В. Сопівник, В. В. Галайдюк та О. Б. Кошук присвятили свої дослідження соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю в умовах війни [19]. О. Повідайчик та Р. Жиленко розробляли методи досліджень у соціальній роботі [24], а Ю. В. Панасюк вивчав вплив негативних емоцій на розвиток психосоматичних захворювань людини [25]. О. В. Купенко, В. В. Степанов та Т. О. Козинцева створили термінологічний глосарій до теми соціальної стійкості [13].

З позицій соціологічної науки цю проблему досліджує, зокрема, М. А. Лепський. У монографії «Соціологія медіації та миротворення: до питання про загальну теорію медіації» медіація постає не просто як техніка вирішення спорів,

а як складний соціальний процес, що впливає на відтворення соціальних зв'язків та зниження конфліктного потенціалу в суспільстві [32]. Автор наголошує на важливості соціологічного інструментарію для аналізу переговорної комунікації, що є критично важливим для нашого дослідження сімей учасників бойових дій.

Серед українських соціологів, які зробили внесок у дослідження соціальної стійкості, варто відзначити Л.Г. Скокову, яка у монографії «Ризики в сучасному нестабільному суспільстві» пропонує методологію аналізу вразливості соціальних груп [33]. С. Макеєв та С. Оксамитна дослідили трансформацію повсякденних практик в умовах кризи, що безпосередньо спостерігається в родинах учасників бойових дій [34]. О.Г. Злобіна, доктор соціологічних наук, завідувачка відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України, проаналізувала соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму, що дозволяє глибше зрозуміти механізми відновлення внутрішньосімейних зв'язків [35]. В.П. Степаненко, доктор соціологічних наук, головний науковий співробітник Інституту соціології НАН України, у своїй монографії «Громадянське суспільство: дискурси і практики» досліджує роль громадянського суспільства у подоланні криз [36].

Отже, саме соціологічний дискурс надає інструменти для аналізу адаптивного потенціалу сім'ї як соціального інституту.

Як я це розумію? Соціальна стійкість це коли і людина, і суспільство в цілому можуть нормально жити. Коли держава забезпечує гідні умови, коли людина захищена, коли вона здатна витримувати будь-які удари навіть ті, що несуть із собою соціальні ризики. Але стійкість соціальної сфери річ багатогранна. Вона складається з економіки, політики, соціальних зв’язків і навіть духовності. Коротше кажучи, це все, що впливає на те, де ми живемо, як ми живемо і чи є в нас сили рухатися далі. Без цього суспільство не буде ні стабільним, ні здатним до розвитку.

Як я це розумію? Соціальна стійкість це коли і людина, і суспільство в цілому можуть нормально жити. Коли держава забезпечує гідні умови, коли людина захищена, коли вона здатна витримувати будь-які удари навіть ті, що

несуть із собою соціальні ризики. Але стійкість соціальної сфери річ багатогранна. Вона складається з економіки, політики, соціальних зв'язків і навіть духовності. Коротше кажучи, це все, що впливає на те, де ми живемо, як ми живемо і чи є в нас сили рухатися далі. Без цього суспільство не буде ні стабільним, ні здатним до розвитку.

Проблема, про яку ми говоримо соціальна стійкість родин, де є учасник бойових дій сьогодні надзвичайно гостра. Особливо після 2022 року, коли Росія розпочала повномасштабну війну проти України. Ця війна торкнулася всіх регіонів. Вона загрожує не тільки життю і безпеці людей, а й самим основам нашого суспільства. І одна з найважливіших основ це сім'я. А що відбувається з родиною військового? Вона живе під постійним стресом. Чоловік або дружина на війні. Це довга розлука, це зміна ролей (хтось має замінити того, хто пішов), це постійна економічна невизначеність, це страх втратити близького і розуміння, що завтра туман. Усе це разом і б'є по соціальній стійкості таких сімей.

До того, як почалася велика війна, українські дослідники наприклад, В. Л. Зливков, С. О. Лукомська, О. В Федан вони зосереджувалися переважно на психології. Їх цікавило, як адаптуються ветерани, що вони переживають, як у них проявляється посттравматичний стрес і чи вдається їм повернутися до нормального життя. Тобто в період 2014-2021 років увага була прикута до самого військового. А от його рідні, близькі вони залишалися десь на другому плані. Але коли почалася активна фаза війни, картина змінилася. Науковці, соціальні працівники, психологи, навіть державні структури всі вони почали дивитися ширше. З'явилися дослідження, де сім'я вже розглядається не як придаток до ветерана, а як ціла система, якій потрібна комплексна допомога [8, с. 25].

Як зазначає Л.В. Краснюк, сьогодні в Україні проблему соціальної стійкості родин військових вивчають з різних боків. Тут немає єдиного підходу навпаки, є кілька напрямів, і всі вони пов'язані між собою. Перший напрямок це психологія. Дослідників цікавить, як війна впливає на родину який рівень тривоги, чи є депресивні симптоми, як люди спілкуються між собою, чи не порушена комунікація, як діти адаптуються до нових реалій. Цим займаються

психологи, соціальні педагоги, психіатри. І вони не просто фіксують проблеми вони намагаються зрозуміти, що саме допомагає родині триматися, а що, навпаки, руйнує її зсередини [10, с. 160].

Другий напрям це соціально-економічний. Тут дослідники звертають увагу на гроші та виживання. Як саме економічні негаразди впливають на родину? Які функції сім'ї страждають? Ось лише кілька прикладів хтось втратив роботу, витрати на ліки зросли, до пільг не пробитися. А ще евакуація або переміщення. Це теж ламає внутрішню динаміку сім'ї. І головне коли немає грошової визначеності, це постійно тримає родину в напрузі. А така напруга ворог соціальної стійкості.

Третій напрям це соціальна політика і те, як держава допомагає. Тут дослідників цікавить одне а чи працюють урядові програми? Наприклад, чи справді пільги допомагають? Чи доступна медицина? Чи є нормальна психологічна допомога, реабілітація, соціальні послуги? І це лише частина питань. Не менш важливо, наскільки ця допомога взагалі доступна і якої вона якості. Як різні служби координують свої дії чи працюють вони разом, чи кожен сам за себе? І найголовніше чи впливають ці програми реально на стійкість родин, чи просто існують на папері?

Четвертий напрям це спільнота і так звані «мережі підтримки». Тут дослідників цікавить, як родини ветеранів допомагають самі собі. Наприклад, що роблять волонтерські організації? Як працюють неформальні групи підтримки? Які ініціативи виходять від самого суспільства? Цей напрям важливий, бо він ламає стереотип. Соціальна стійкість це не тільки справа окремої людини чи родини. Вона може формуватися на рівні цілих спільнот [10, с. 160].

Науковий інтерес до теми є, і непоганий. Але цього замало. Проблема соціальної стійкості родин військових в Україні потребує набагато глибшого і системного вивчення. Багато досліджень просто описові. Вони хапаються за окремі шматки то психологічні наслідки, то соціальна підтримка. А от щоб узяти і проаналізувати все разом суспільні,економічні, психологічні, культурні

чинники цього поки що немає. А саме це і формує соціальну стійкість у воєнних умовах.

Ключові напрями сучасних досліджень проблеми соціальної стійкості сімей учасників бойових дій (див. таблицю 1.1).

Таблиця 1.1

Ключові напрями сучасних досліджень проблеми соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Напрям дослідження	Основні питання	Приклади методів дослідження	Очікувані результати
Психологічні наслідки війни	Як війна впливає на емоційний стан членів сім'ї?	Психологічне тестування, глибинні інтерв'ю, спостереження	Виявлення рівня тривоги, депресії, порушень комунікації
Соціальноекономічні чинники	Як економічна нестабільність впливає на сімейне функціонування?	Анкетування, моніторинг доходів/витрат, статистичний аналіз	Оцінка впливу безробіття, витрат, доступу до ресурсів
Ефективність соціальних програм	Наскільки державні програми підтримки сприяють стійкості сімей?	Порівняльний аналіз, кейс-дослідження, експертні оцінки	Рекомендації щодо оптимізації політики підтримки
Роль громадських ініціатив	Як мережі підтримки впливають на адаптацію сімей?	Контент-аналіз спільнот, соціометрія, фокус-групи	Ідентифікація ефективних практик підтримки
Динаміка соціальної адаптації	Як змінюється адаптація сімей з часом?	Лонгітюдні дослідження, повторне тестування	Моделі адаптації в різні фази війни

З таблиці 1.1 видно, що в Україні до проблеми соціальної стійкості родин військових підходять з різних боків. Це і психологія, і економіка, і політика, і громадська активність, і навіть динаміка змін. У кожного з цих напрямків свої методи, свої інструменти, свої цілі. Але разом вони дають загальну картину що відбувається з родинами, які пережили війну. І це дуже важливо, щоб будувати не окремі програми для ветеранів, а цілісну систему підтримки для всієї родини.

Отже, що ми маємо на сьогодні? Ситуація складна і багатогранна. На стійкість родини впливає низка чинникі психологія, гроші, соціальне оточення, громадська підтримка. І кожна з цих сфер потребує окремої уваги. Повномасштабна війна вдарила не тільки по тих, хто на передовій. Вона змінила структуру сім'ї, перекроїла ролі, додала купу стресу. Психологічний тиск, фінансова невизначеність, брак доступу до нормальних соціальних послуг усе це знижує здатність родин адаптуватися. І без системної допомоги від держави та громадськості тут не обійтися.

Але є й хороші новини. Дослідження показують якщо родина отримує нормальну підтримку, якщо вона бере участь у громадських ініціативах, якщо є доступ до психологічної та матеріальної допомоги рівень стійкості зростає. Проблема в іншому. Нам досі бракує глибокого аналізу того, як родини адаптуються на різних етапах війни. Треба вивчати взаємозв’язок державної політики і волонтерської роботи. І обов'язково систематично відстежувати, що відбувається зі стійкістю родин.

Якщо ми хочемо довгострокової стабільності, то психологічні, економічні та соціальні механізми мають працювати разом. І ще треба розвивати дослідження, які дозволять бачити, чи працюють наші заходи, і вчасно їх виправляти. Тільки так ми зможемо підвищити життєстійкість родин і поступово відновити соціальну стабільність у суспільстві.

1.3. Підходи та методи дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Сьогодні, особливо для України, яка воює, вивчати соціальну стійкість родин військових це життєво необхідно. Що таке соціальна стійкість родини? Це коли сім'я, незважаючи на війну, стрес, економічні проблеми та психологічний тиск, продовжує нормально функціонувати, зберігає внутрішню рівновагу і не розвалюється. Але щоб це дослідити, потрібен комплексний підхід. Треба поєднувати і кількісні, і якісні методи, і соціологію, і психологію, і економіку.

О. М Кокун, В. М Мороз, Н. С Лозінська, І. О Пішко пропонують кілька підходів [11, с. 26]:

Соціологічний підхід. Тут сім'ю розглядають як частину великої системи. Які в неї зв'язки з державою, громадою, волонтерами? Які соціальні ресурси їй доступні? Як вона їх використовує? В умовах війни це допомагає зрозуміти, що саме це мобілізація, евакуація, втрата житла чи грошей, постійний стрес він найбільше б'є по родині.

Психологічний підхід. Тут увага до внутрішніх ресурсів. Наскільки родина здатна регулювати свої емоції? Чи підтримують вони одне одного? Як вони справляються зі стресом? Цей підхід показує рівень адаптивності, рівень підтримки та готовності до змін у кризових умовах.

Інтегративний підхід. Це коли поєднують соціологію і психологію. Беруть до уваги і об'єктивні речі (доходи, житло, роботу), і суб'єктивні відчуття (почуття безпеки, задоволеність стосунками, психологічний комфорт). Особливо добре цей підхід працює, коли треба проаналізувати, як війна впливає на соціальне та психологічне життя сім'ї.

А тепер про методи. О. Логвінова та О. Рассказова [15, с. 61] пропонують таке:

Соціологічні методи. Це анкетування, опитування, фокус-групи, спостереження. Вони дають цифри та факти яка структура сім'ї, який рівень доходів, чи є доступ до соцпослуг, як родина взаємодіє з громадою. Фокусгрупи додають глибини, через них можна зрозуміти, що люди насправді відчувають і як вони шукають вихід.Психологічні методи. Тут іде тестування (шкали стресостійкості, тривожності, адаптивності), спостереження, кейс-методи. Наприклад, методика Холмса–Раге допомагає оцінити рівень стресу та соціальної реадаптації. А методики емоційного вигорання показують, наскільки людина психологічно вразлива.Кейсметоди та історії життя (life-history). У воєнний час це особливо цінно. Коли береш конкретну сім'ю і вивчаєш її в реальних умовах з усіма деталями її соціального та психологічного стану. Так можна побачити закономірності адаптації і те, до чого призводить тривалий

стрес.Комплексні статистичні методи. Це обробка цифр, пошук зв'язків між різними факторами. Наприклад, чи впливає рівень доходів на психологічну адаптацію? Чи залежить стійкість до стресу від рівня соціальної підтримки? Статистика дає відповіді.Методи порівняльного аналізу. Можна порівнювати родини з різних регіонів або на різних етапах війни. Це допомагає виявити, які практики підтримки та адаптації дійсно працюють.Але є нюанс. Досліджувати родини під час війни це дійсно складно. По-перше, до них часто немає доступу ну наприклад небезпечно, або люди виїхали. По-друге, респонденти можуть бути в нестабільному психологічному стані. Тут потрібна делікатність, конфіденційність і дотримання етичних норм. Потретє, соціальна та економічна ситуація змінюється дуже швидко. Тому дослідження мають бути не одноразовими, а повторюваними щоб відстежувати динаміку [18, с. 41].

Аналіз низки джерел, у яких описано підходи та методи дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій, створив підґрунтя для систематизації цих підходів і методів за такими критеріями як визначення сутності методу (підходу), приклади використання, переваги в отриманні соціального знання в порівнянні з іншими, обмеження в забезпеченні точних наукових фактів.

Основні підходи та методи дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій (див. таблицю 1.2).

Таблиця 1.2 наочно показує що щоб дослідити соціальну стійкість родин військових, одного підходу замало. Потрібно поєднувати різні. Соціологічні методи дають цифри та факти про родини та їхні ресурси. Психологічні показують, наскільки сім'я адаптивна і стресостійка. А інтегративні підходи зшивають усе це воєдино, щоб отримати повну картину. Кейс-методи дозволяють глибоко зануритися в конкретну ситуацію. А статистика та порівняння виявляють закономірності та дієві практики, які потім можна використовувати в програмах підтримки.

Таблиця 1.2

Основні підходи та методи дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Підхід/метод	**Сутність**	**Приклади використання**	**Переваги**	**Обмеження**
Соціологічний	Досліджує сім'ю як соціальну систему та її взаємозв'язки	Анкетування, фокус-групи, спостереження	Дає кількісну картину та оцінку соціальних ресурсів	Може не відображати психологічні нюанси
Психологічний	Досліджує внутрішні ресурси сім'ї та здатність до адаптації	Тестування на стресостійкість, опитувальники емоційного стану	Виявляє психологічні механізми, рівень адаптації	Може бути суб'єктивним, залежить від готовності респондентів
Інтегративний	Поєднує соціологічні та психологічні методи	Комплексні опитування, кейс-методи	Дає цілісну картину соціальної стійкості	Вимагає більше ресурсів та часу
Кейс-метод	Вивчає конкретні випадки та історії сімей	Life-history	Глибоке розуміння механізмів адаптації	Обмежена кількість вибірки, не завжди репрезентативно
Статистичний	Аналізує взаємозв'язки факторів та кількісні показники	Кореляційний аналіз, регресійний аналіз	Виявляє значущі фактори впливу	Потребує достовірних даних та великих вибірок
Порівняльний	Порівнює сім'ї у різних умовах або регіонах	Порівняння рівня соціальної стійкості в різних областях	Виявляє ефективні практики	Може не враховувати індивідуальні особливості

[таблицю складено на основі таких джерел 20-30].

І що це дає на виході? Комплексний набір методів дозволяє не просто оцінити стан родин, а й розробити конкретні рекомендації для держави, для соціальної підтримки, для психологічної допомоги. А в умовах війни це особливо важливо.

Тепер підсумуємо основні висновки щодо підходів та методів

По-перше, соціальна стійкість родини формується під впливом купи факторів таких як психологічних, соціальних, економічних, культурних.

Тому оцінювати її потрібно на різних рівнях, а не з якоїсь однієї точки.

По-друге, для нормального аналізу потрібні і кількісні методи (опитування, анкетування, статистика), і якісні (спостереження, кейс-стаді).

Тільки разом вони дають повну і глибоку картину.

По-третє, комбіновані методи дозволяють не просто визначити рівень стійкості, а й знайти конкретні фактори ризику та приховані резерви адаптації. Для війни це особливо цінне.

По-четверте, якщо системно застосовувати сучасні психометричні та соціологічні інструменти, точність оцінки зростає. А це означає, що ми можемо розробляти дієві програми підтримки і приймати обґрунтовані рішення і на рівні управління, і на рівні соціальної допомоги.

Отже, головний висновок такий що методологічна комплексність і багаторівневість підходів це ключ до ефективності. Без них не буде ні хороших соціальних програм, ні якісної психологічної допомоги, ні дієвої державної підтримки. А нам потрібно саме це, щоб зміцнити стабільність і благополуччя родин військових у тих складних умовах, в яких ми всі зараз живемо. Підсумовуючи огляд підходів та методів, варто наголосити, що саме соціологічні підходи надають можливість дослідити соціальну стійкість сім'ї не лише як індивідуально-психологічну характеристику, а як системну властивість, що формується під впливом соціальних інститутів, комунікативних практик та суспільних змін. Як зазначає В.П. Степаненко, стан громадянського суспільства безпосередньо впливає на здатність родин долати кризи [36]. Аналіз соціальних нерівностей, запропонований С. Макеєвим [37], дозволяє врахувати економічний

вимір стійкості сімей військовослужбовців. Отже, для комплексної оцінки соціальної стійкості необхідно поєднувати соціологічні методи (анкетування, аналіз соціальних мереж) з психологічними тестами, що і реалізовано в програмі нашого емпіричного дослідження.

У першому розділі своєї дипломної роботи я зробила теоретико-методологічний аналіз проблеми соціальної стійкості сімей учасників бойових дій. Як соціолог-кримінолог, я зосередила увагу не лише на змісті ключових понять, а й на тих соціальних ризиках і дестабілізуючих факторах, які в умовах війни загрожують цілісності сімейної системи та її здатності до відновлення.

По-перше, аналіз понятійного апарату показав, що категорії «учасник бойових дій», «сім'я учасника бойових дій» та «соціальна стійкість» утворюють взаємопов'язану систему. Учасник бойових дій це не просто юридичний статус, а складний соціально-психологічний феномен. Наслідки участі у війні часто проявляються у вигляді ПТСР, соціальної дезадаптації, агресивної або замкнутої поведінки. З кримінологічної точки зору, це підвищує ризик девіантної поведінки, сімейних конфліктів, насильства або, навпаки, соціальної самоізоляції. Сім'я учасника бойових дій виступає не лише як середовище підтримки, а й як група, яка сама зазнає вторинної травматизації. Це робить її об'єктом підвищеної соціальної вразливості.

По-друге, огляд стану дослідження проблеми засвідчив, що вітчизняна наука пройшла шлях від зосередженості на психологічній адаптації окремого ветерана до комплексного аналізу сім'ї як цілісної системи. В умовах повномасштабної війни актуалізувалися нові напрями досліджень: економічна нестабільність, доступність соціальних послуг, роль громадянських ініціатив, а також динаміка адаптації на різних етапах конфлікту. З позиції кримінології важливо, що саме зниження соціальної стійкості сім'ї створює сприятливе підґрунтя для негативних явищ: домашнє насильство, бездоглядність дітей, алкоголізація, правопорушення серед членів сімей ветеранів. Тому моніторинг

соціальної стійкості має розглядатися як один із заходів первинної профілактики сімейного неблагополуччя.

По-третє, розгляд підходів та методів дослідження дозволив обґрунтувати необхідність інтегративного підходу, який поєднує соціологічні, психологічні та статистичні методи. Як соціолог-кримінолог, я наголошую на важливості використання кількісних методів (анкетування, опитування тощо) для виявлення статистично значущих факторів ризику, а також якісних методів (кейс-стаді, глибинні інтерв'ю) для розуміння механізмів дестабілізації сімейної системи. Особливу увагу слід приділити методам, які дозволяють оцінити рівень соціальної напруги в сім'ї, схильність до конфліктів, наявність ознак психологічного та фізичного насильства. Адже це ті «червоні лінії», які сигналізують про перехід соціальної стійкості в стан кризи.

По-четверте, ефективна стратегія підтримки сімей учасників бойових дій має включати не лише психологічну реабілітацію та економічну допомогу, а й соціальний супровід. Такий супровід має бути спрямований на відновлення внутрішньосімейних комунікацій, зниження конфліктного потенціалу, підвищення правової обізнаності членів сімей, а також створення доступних механізмів кризового втручання у випадках, коли соціальна стійкість порушується до критичного рівня.

Отже, перший розділ створив теоретико-методологічне підґрунтя для емпіричного дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

2.1. Фактори ризику та вразливості сімей учасників бойових дій

Сім'я це основа всього. Вона формує цінності, соціалізує дітей, створює той самий психологічний мікроклімат, від якого залежить структура і функції родини. Соціальна активність, гармонія, психічне здоров'я усе це відображається в сім'ї. Але коли починається війна, все ламається. В Україні сьогодні сім'ї військових як ніколи потребують психологічної підтримки. Проблема в тому, що теоретичних основ бракує, а умови воєнного часу дуже складні. І це створює величезні виклики для психологів. Бо підтримка сімейних зв'язків це критично важливо для реабілітації. Додайте сюди ще зміни в структурі населення, збільшення кількості сімей з однією дитиною, міграцію – усе це загрожує стабільності українських сімей.

До речі, проблема не лише в Україні. Як зазначають М. Л. Ебер, Дж. М. Тіппе, С. Акен, складності з соціальною роботою серед звільнених військових це світова практика. Багато країн переживають такі самі важкі наслідки збройних конфліктів. І міжнародний досвід показує що соціальна реабілітація та інтеграція військових це невід'ємна частина соціальноекономічної політики будь-якої держави. Країни НАТО та ЄС, до речі, витрачають на це величезні фінансові ресурси [35].

Тепер про головне. Ветерани та учасники бойових дій – це одні з найбільш вразливих груп населення. Вони потребують особливої підтримки і захисту і від суспільства, і від держави. А якщо ветеран ще й поранений, то в нього з'являються додаткові права, гарантії та заходи державної підтримки. Для чого це все? Для того, щоб забезпечити їм гідний рівень життя, зберегти їхню гідність і дати відчути повагу з боку суспільства.

Участь у бойових операціях не минає без наслідків для їх учасників. У військовослужбовців можуть виникати порушення в повсякденному житті,

проблеми зі спілкуванням, негативні зміни особистості, проблеми зі здоров'ям. А коли вони повертаються до цивільного життя, додаються нові виклики соціально-професійна реінтеграція (тобто пошук роботи та свого місця), непорозуміння з родиною, проблеми з самореалізацією. Тому військові та їхні сім'ї потребують посиленої соціальної підтримки. Їм потрібні ефективні та добре організовані соціальні служби, які займуться комплексною реабілітацією, відновленням здоров'я та успішною соціальною реінтеграцією.

Як зазначають К. Бек, К. Р. Фріман, С. Чруонг, С. Белл, С. Б. Монтгомері, фактори ризику та вразливості родин військових це дуже багатовимірне і комплексне явище. Щоб його зрозуміти, потрібно дивитися з різних точок зору психологічної, соціальної, економічної, культурної. Життя таких сімей значною мірою визначається умовами, в яких вони опиняються, і цілою низкою зовнішніх та внутрішніх факторів, які постійно підсилюють їхню вразливість [34, с. 75].

Тепер про найголовніші фактори ризику.

Психологічні фактори. Перше і головне це хронічний стрес. Він пов'язаний із невизначеністю та постійним очікуванням небезпеки для життя близької людини. Родичі військового постійно тривожаться за його здоров'я та безпеку. Це призводить до емоційного виснаження, депресії, тривожності, а іноді навіть до психосоматичних розладів. Особливо страждають діти та літні родичі. Високе психологічне навантаження часто виливається в сімейні конфлікти, порушення комунікації, соціальну ізоляцію. А ще в надмірний контроль і гіперопіку, коли рідні намагаються «задушити» своєю турботою.

Соціальні фактори. Серед них обмежений доступ до соціальної підтримки та ресурсів, зниження соціальної мобільності, складнощі у взаємодії з державними інституціями. До того ж, через мобілізацію чи економічні обставини родина часто не може брати участь у звичних соціальних процесах. Наприклад, сім'ї, де обоє батьків мобілізовані або один із них служить на небезпечних ділянках, стикаються з величезними труднощами у вихованні дітей, організації побуту та забезпеченні нормального соціального розвитку підростаючого покоління.

Економічні фактори. Це теж дуже важливо. Втрата основного джерела доходу через мобілізацію, зменшення заробітків, тимчасове закриття бізнесу через війну усе це створює фінансову нестабільність. А звідси матеріальна скрута, дефіцит базових ресурсів, необхідність змінювати стиль життя і адаптуватися до нових, гірших умов. І це, звісно, б'є по психологічному стану всієї родини.

Культурні та інституційні фактори. В. В. Турбан звертає увагу на те, що вони теж грають велику роль. Відсутність ефективних державних або місцевих програм підтримки, недостатня обізнаність людей про свої права, соціальні стереотипи щодо ролей у сім'ї та очікувань від військових усе це посилює відчуття вразливості та безпорадності [29, с. 345].

Фактори, що пов'язані зі здоров'ям, це окрема група ризику. Посттравматичні стани через пережиті втрати, а також передача психологічних травм від військового до членів сім'ї. Усе це формує хронічні стресові реакції, які підсилюють емоційне вигорання та соціальну дезадаптацію.

Висновок: усі ці фактори психологічні, соціальні, економічні, культурні, пов'язані зі здоров'ям тісно переплетені між собою. Вони не існують окремо, а постійно підсилюють один одного. Щоб розробити ефективні програми підтримки (психологічної, соціальної, матеріальної), потрібно розуміти цю систему. Тільки тоді ми зможемо зміцнити стійкість родин і допомогти їм адаптуватися в умовах війни.

І ще одне. Одне з головних завдань держави забезпечити належний соціальний захист і соціальну стійкість населення. Створити умови для гідного рівня життя. Право на соціальний захист це одне з найважливіших прав людини. Воно має визнаватися і гарантуватися на державному рівні. Держава зобов'язана докладати всіх необхідних сил і ресурсів, щоб це право реалізувати.

Сьогодні, в умовах збройної російської агресії, військовослужбовців, учасників бойових дій та членів їхніх сімей віднесено до категорії населення, яка потребує особливого соціального захисту. І соціальну роботу з ними потрібно будувати з урахуванням того, що їхня діяльність відбувається в умовах,

небезпечних для життя та здоров'я. Особливо сьогодні, коли економічна нестабільність зростає, а наша держава, незважаючи на всі труднощі, прагне стати країною європейського зразка. Тому питання соціального захисту та належної соціальної роботи з військовими та їхніми родинами є дуже актуальним.

2.2. Роль медіації як інструменту підтримки сімей у ситуаціях психологічного та соціального напруження

У соціальній роботі є одна дуже важлива функція – психологічна, і вона тісно пов'язана з медіацією. Соціальний працівник допомагає людям вирішувати власні проблеми, долати труднощі, налагоджує зв'язки між клієнтами та організаціями, які можуть надати ресурси, послуги, допомогу. І це не просто полегшує доступ до ресурсів це ще й стимулює саму систему працювати ефективніше та гуманніше.

А тепер що таке медіація?

Як визначає А. Н. Тарнавська, медіація (або посередництво) – це метод вирішення конфлікту, коли дві або більше сторін намагаються домовитися в структурованому процесі за участю нейтрального посередника тобто медіатора [28, с. 211].

Як зазначає М.А. Лепський, соціологія медіації пропонує розглядати переговорний процес не лише як індивідуальну взаємодію, а як соціальну практику, що відтворює або трансформує соціальні відносини [32].

Середа О., додає медіація - це переговорний процес, де третя сторона (медіатор) вислуховує аргументи всіх учасників, допомагає їм зрозуміти власні інтереси, оцінити можливі компроміси і самостійно прийняти рішення, яке влаштує всіх. Тобто це один із так званих альтернативних (позасудових) методів вирішення спору. І його ефективність, до речі, дуже висока [27, с. 38].

Але в сучасному світі медіацію все частіше розглядають не просто як спосіб вирішити сварку. Це важливий соціально-психологічний ресурс підтримки сімей, які опинилися в умовах підвищеного психологічного та

соціального напруження. Що це означає на практиці? Коли в родині тривалий стрес, невизначеність, втрати, різкі зміни, сім'я може або знайти в собі сили і перетворити напругу на внутрішній ресурс, або, навпаки, піти в глибоку кризу. Ось тут і потрібна медіація. Вона спрямована не на пошук «винного», а на відновлення діалогу, взаєморозуміння і балансу між потребами всіх членів родини.

Чому сім'ї військових опиняються в такому напруженні? Ю. О. Шолудько пояснює, що причин багато тривалий стрес, зміна соціальних ролей (поки чоловік на фронті, дружина стає і мамою, і татом, і годувальницею), економічні труднощі, емоційне виснаження, наслідки травматичних подій, вимушена адаптація до нових умов. І що відбувається? Комунікація руйнується. Образи накопичуються, недовіра зростає, емоції зашкалюють. Люди перестають чути одне одного навіть якщо дуже хочуть зберегти сім'ю. І саме тут медіатор створює безпечний простір, де кожен може бути почутим без осуду і тиску [30, с. 55].

Як це працює? Медіація базується на кількох принципах: добровільність, нейтральність, конфіденційність, повага до гідності кожного. Медіатор не нав'язує рішень і не оцінює, хто правий, а хто ні. Він просто допомагає сім'ї самостійно усвідомити причини напруження, проговорити приховані страхи та потреби, знайти прийнятні для всіх шляхи виходу з кризи. Для родин, які перебувають на межі психологічного виснаження, це надзвичайно важливо. Тому що медіація знижує рівень емоційної напруги і повертає людям відчуття контролю над власним життям.

А коли напруга викликана зовнішніми обставинами (наприклад, війною), медіація виконує ще одну функцію стабілізуючу. Вона допомагає членам сім'ї переосмислити нові ролі, домовитися про розподіл обов'язків, адаптуватися до змінених умов без взаємних звинувачень. Завдяки цьому сім'я перестає бути «полем битви» і поступово стає джерелом підтримки для кожного. У довгостроковій перспективі це формує соціальну стійкість родини та підвищує її здатність протистояти новим викликам.

І ще один важливий момент це профілактика. Якщо застосовувати медіацію на ранніх етапах напруження, можна запобігти ескалації конфліктів, зменшити ризик руйнування сімейних зв'язків та негативних наслідків для психічного здоров'я дітей і дорослих. Медіація вчить сім'ю конструктивним способам вирішення суперечок, розвиває навички емпатії, активного слухання та взаємної підтримки. І ці навички залишаються з родиною надовго навіть після того, як медіаційний процес завершився.

Окремо варто сказати про міждисциплінарність. Медіація часто йде рука об руку з психологічною, соціальною та правовою допомогою. Вона стає своєрідною «точкою входу» до комплексної системи підтримки сім'ї. І це її величезний плюс вона не ізолює проблему, а допомагає побачити її в ширшому контексті та знайти найбільш збалансовані рішення.

Роль медіації у підтримці сімей у кризових і напружених ситуаціях відображена в розробленій мною таблиці (див. таблицю 2.1).

Отже, медіація це не просто спосіб помирити посварених родичів. У підтримці сімей, які перебувають у стані психологічного та соціального напруження, вона виконує одразу кілька важливих завдань. Вона знижує конфліктність, допомагає повернути довіру, зміцнює внутрішні ресурси родини і формує такі моделі взаємодії, які працюють навіть у кризу. І що найважливіше те, що медіація працює не тільки «тут і зараз». Вона закладає фундамент для довготривалої соціальної стійкості сім'ї. А в періоди суспільної нестабільності, особливо для родин учасників бойових дій, це взагалі безцінна поміч. Я думаю, що завдяки такому підходу можна не просто рятувати шлюби, а реально повертати спокій у наші домівки. Зрештою, саме нормальний людський діалог і стає тим містком, який допомагає людям вийти з хронічного стресу та впевнено дивитися у майбутнє.

Таблиця 2.1

Роль медіації у підтримці сімей у кризових і напружених ситуаціях

Напрям впливу медіації	**Зміст та практичне значення для сім'ї**
Відновлення сімейної комунікації	Медіація створює структурований простір для діалогу, де кожен член сім'ї може безпечно висловити власну позицію, що сприяє зменшенню мовчання, уникання та емоційного відчуження
Зниження рівня внутрішньосімейного конфлікту	Через кероване обговорення проблем медіація допомагає перевести конфлікт із емоційної площини в раціональну, зосереджену на потребах і можливостях компромісу
Підтримка у періоди життєвих змін	Медіаторний процес полегшує адаптацію сім'ї до змін соціальних ролей, побутових умов або способу життя, допомагаючи узгодити нові правила співіснування
Посилення суб'єктності членів сім'ї	Участь у медіації формує відчуття відповідальності за спільні рішення, що підвищує самооцінку та впевненість у власних можливостях впливати на сімейну ситуацію
Запобігання вторинній травматизації	Медіація зменшує ризик поглиблення психологічних травм, оскільки виключає тиск, примус і звинувачення, які часто виникають у конфліктних взаємодіях
Підвищення емоційної безпеки дітей	Опосередковане зниження напруження між дорослими позитивно впливає на психологічний стан дітей, стабілізує емоційний клімат у родині
Формування навичок мирного врегулювання	Медіаційний досвід навчає сім'ю конструктивно реагувати на майбутні труднощі, знижуючи ймовірність повторних конфліктів
Інтеграція з системою соціальної підтримки	Медіація може виступати елементом комплексної допомоги, поєднуючись із психологічними, соціальними та правовими послугами

[таблицю складено на основі таких джерел 30-37]

2.3. Медіаторні практики у роботі з сім'ями учасників бойових дій

Сьогодні медіаторні практики в роботі з родинами військових набувають особливого значення. Чому? Тому що війна глибоко змінює не тільки життя тих, хто воює, а й внутрішню динаміку їхніх сімей. Повернення з фронту, довга розлука, постійна тривога за життя близьких, нові ролі й обов'язки усе це створює дуже складний емоційний фон. У такій атмосфері навіть дрібна побутова суперечка може перерости в серйозний конфлікт. І ось тут медіація стає не просто способом вирішити сварку, а справжнім інструментом відновлення

довіри, взаєморозуміння та соціальної стійкості сім'ї. Як зазначає М.А. Лепський, соціологія медіації пропонує розглядати переговорний процес не лише як індивідуальну взаємодію, а як соціальну практику, що відтворює або трансформує соціальні відносини [32].

Чим медіація відрізняється від звичайного консультування? О. Шкуропатський пояснює шо медіація вона не шукає «винного» і не нав'язує готових рішень. Її цінність у створенні безпечного простору для діалогу. Простору, де кожен член родини чи то військовослужбовець, партнер, діти, інші родичі може бути почутим. Медіатор виступає нейтральною стороною. Він допомагає структурувати розмову, зняти емоційне напруження і спрямувати спілкування в конструктивне русло [32, с. 118].

Які ж ситуації найчастіше потребують медіації?

По-перше, це труднощі адаптації після повернення військового додому. Уявіть людина довго була в зоні бойових дій. Вона очікує від родини повного розуміння і підтримки. Але при цьому сама може бути закритою, дратівливою або, навпаки, потребувати дистанції. Родина ж сприймає таку поведінку як байдужість або відчуження. У медіації ці різні очікування та емоції проговорюються. Вони переводяться з мови звинувачень («ти мене не розумієш») на мову потреб («мені потрібна тиша/увага/допомога»). І тоді сторони починають бачити ситуацію очима одне одного.

По-друге, це конфлікти через перерозподіл сімейних ролей. Поки один із батьків на службі, інший часто бере на себе левову частку відповідальності за дітей, за фінанси, за побут. А коли військовий повертається, починається складний процес «повторного входження» в сімейне життя. Хто тепер за що відповідає? Як поділити обов'язки? Медіація допомагає узгодити нові правила співіснування, обговорити межі відповідальності і не дати прихованим образам накопичуватися.

Особлива роль медіації у роботі з дітьми. Як зазначають О. Парнета та С. Федик , діти в сім'ях військових часто переживають страх, тривогу, відчувають нестабільність. Але вони не завжди можуть пояснити словами, що з ними

відбувається. У сімейній медіації дітям дають можливість висловитися у прийнятній формі. А дорослі вчаться чути їх і враховувати їхні переживання. Наприклад, у процесі медіації може з'ясуватися, що дитина боїться гучних звуків або різких реакцій батька, який повернувся з фронту. І хоча раніше ці прояви ніхто не сприймав як проблему, тепер стає зрозуміло, що це крик про допомогу [25, с. 100].

Крім того, медіація часто йде рука об руку з іншими видами допомоги. В українських соціальних службах і громадських організаціях дедалі частіше використовують інтегровані підходи такі як медіація + психологічна підтримка + соціальна допомога. Наприклад, у роботі з сім'єю військового медіатор може співпрацювати з психологом або соціальним працівником. Це дозволяє комплексно реагувати на кризу. Спершу медіація знижує напруження, а потім сім'я отримує рекомендації щодо подальшої психологічної допомоги чи соціальних послуг.

І ще один важливий момент це профілактика. Як уже зазначали О. Парнета та С. Федик, навіть коли конфлікт ще не розгорівся, медіація допомагає йому запобігти. Вона вчить членів сім'ї конструктивно спілкуватися, разом приймати рішення і не доводити справу до вибуху. Для родин військових, які місяцями або роками живуть у стані хронічного стресу та невизначеності, це просто безцінно [25, с. 106].

Отже, медіаторні практики в роботі з сім'ями учасників бойових дій це дієвий і гуманний інструмент підтримки. Вони допомагають відновити емоційні зв'язки, зміцнити внутрішні ресурси родини та сформувати соціальну стійкість. А в умовах війни вони рятують не просто стосунки вони допомагають зберегти сім'ю як простір безпеки, взаємної підтримки та надії на стабільне майбутнє.

У другому розділі дипломної роботи я розглянула теоретичні засади дослідження соціальної стійкості сімей учасників бойових дій, а також проаналізувала фактори ризику, які в умовах війни підвищують вразливість цих

родин. Крім того, я зосередила увагу на медіації як інструменті підтримки в ситуаціях психологічного та соціального напруження.

По-перше, аналіз факторів ризику показав, що родини військових перебувають під впливом цілої низки взаємопов'язаних загроз. Це психологічні фактори (хронічний стрес, тривога, емоційне виснаження), соціальні (обмежений доступ до підтримки та ресурсів, порушення комунікації), економічні (втрата доходів, фінансова нестабільність), культурні та інституційні (відсутність ефективних програм, низька обізнаність про права), а також фактори, пов'язані зі здоров'ям (посттравматичні стани, передача травми від військового до членів родини). З кримінологічної точки зору, зниження соціальної стійкості сім'ї створює сприятливе підґрунтя для девіантної поведінки, сімейних конфліктів, домашнього насильства, бездоглядності дітей та правопорушень.

По-друге, я з'ясувала, що медіація є не просто способом вирішення конфліктів, а потужним соціально-психологічним ресурсом підтримки сімей у кризових умовах. Вона базується на принципах добровільності, нейтральності, конфіденційності та поваги до гідності кожного учасника. На відміну від традиційного консультування, медіація не шукає «винного» і не нав'язує готових рішень. Вона створює безпечний простір для діалогу, де кожен член родини може бути почутим, а напруження перетворюється на конструктивний пошук спільних рішень.

По-третє, розгляд конкретних медіаторних практик у роботі з сім'ями учасників бойових дій дозволив виявити їхню високу ефективність. Медіація допомагає подолати труднощі адаптації після повернення військового додому, узгодити нові сімейні ролі, відновити внутрішньосімейну комунікацію. Особливу роль вона відіграє у роботі з дітьми, які часто не можуть вербалізувати свої страхи та тривоги, але в безпечному медіаційному просторі отримують можливість бути почутими.

По-четверте, важливим висновком є те, що медіація має не лише терапевтичний, а й профілактичний потенціал. Застосування медіаторних практик на ранніх етапах напруження дозволяє запобігти ескалації конфліктів,

зменшити ризик руйнування сімейних зв'язків та сформувати в родині навички конструктивного спілкування та спільного ухвалення рішень. Ці навички залишаються з родиною надовго, підвищуючи її адаптивний потенціал і соціальну стійкість.

Отже, другий розділ дав змогу не лише виявити ключові фактори ризику, які підвищують вразливість сімей учасників бойових дій, а й обґрунтувати медіацію як ефективний інструмент підтримки, що сприяє відновленню емоційних зв'язків, зміцненню внутрішніх ресурсів родини та формуванню соціальної стійкості. Отримані теоретичні результати створюють основу для емпіричного дослідження, яке буде представлено в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3
СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАТОРНИХ ПРАКТИС СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

3.1. Програма емпіричного дослідження медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Коли я тільки задумувала це прикладне дослідження, головною метою було побачити реальність. Не просто зібрати сухі цифри про побутові сварки чи якісь стандартні скарги, а глибоко зазирнути у повсякденне життя родин наших військових. Зараз вони під шаленим тиском. І соціологія тут потрібна для того, щоб зрозуміти, чи здатна непсихологічна медіація стати для них реальною опорою. Мені було цікаво та хотілося перевірити на практиці, чи можуть звичайні інструменти врегулювання суперечок зняти щоденну напругу в родині. Особливо тоді, коли власні ресурси сім'ї вже повністю вичерпані, а говорити спокійно не виходить.

Для збору даних я обрали кількісний підхід. Він дає чіткість. Саму інформацію шукали через інтернет за допомогою анкетування. Причому зробила окремі блоки запитань один для самих військових, інший для їхнього найближчого оточення вдома (мама, дружина, сестра/брат, повнолітні діти). Окремо довелося вивчити внутрішні папери, методички та інструкції, якими зараз користуються фахівці соціальної сфери та медіатори. Про етику теж не забувала. Усе відбувалося виключно добровільно, людям гарантувала стовідсоткову конфіденційність. Питання формулювала максимально обережно, бо тема занадто вразлива, а воєнний досвід у кожного свій і часто дуже болючий.

Звісно, будь-який аналіз у соціології починається з гіпотез. Я висунули кілька серйозних передбачень.

Моя головна гіпотеза звучить так: життєва стійкість у родинах військових після їхнього повернення додому стрімко падає саме через руйнування нормальної комунікації. Люди просто закриваються в собі. Оскільки самій

сімейній системі важко вилізти з цього глухого кута, впровадження непсихологічної медіації (особливо через онлайн-формати) може стати крутим соціальним регулятором. Це допомагає збити рівень конфліктності, бо люди починають разом напрацьовувати нові правила спільного життя та раціонально ділити сім’ї обов'язки.

Щоб краще розібратися в нюансах, я сформулювала ще три додаткові гіпотези:

Перша гіпотеза (про асиметрію сприйняття) бійці та їхні родичі бачать сімейні кризи геть по-різному. Близькі гостріше помічають зовнішні прояви тобто що я маю на увазі це сварки, крики чи просто важку атмосферу в кімнаті. Самі же учасники бойових дій частіше закриваються в собі й фокусуються на внутрішній психологічній втомі, яку важко висловити словами.

Друга гіпотеза (про інституційну залежність) лад у домі часто напряму залежить від того, як успішно родина вибиває у держструктур довідки, виплати чи пільги. Тому медіація дасть нормальний результат лише тоді, коли буде чітка координація у зв'язці «сім'я – медіатор – державні органи».

Третя гіпотеза (про запит на цифровізацію) хоча люди майже нічого не знають про медіацію як послугу, вони мають сильний прихований запит на допомогу нейтрального посередника. Головне, щоб це було безпечно, онлайн і без зайвих поїздок прифронтовими районами.

Коли збирала анкети, одразу вилізли передбачувані соціологічні труднощі. Багато респондентів спочатку ставилися до опитування дуже обережно, неохоче відповідали на питання про мікроклімат у родині. Це логічно люди просто захищають свій простір, бо втомилися від війни. Плюс постійний брак часу у всіх, перебої з інтернетом або військові були дуже довго на завданнях та не виходили на зв’язок приходилось чекати тижнями. Через це я зробила анкету короткою та простою, щоб вона взагалі не вантажила людей емоційно.

Загалом я зібрала відповіді від 60 респондентів. Мою вибіркову сукупність склали дві групи 25 безпосередніх учасників бойових дій та 35 членів їхніх родин

(дружини, мами, сестри та дорослі діти). Такий дзеркальний підхід якраз і дозволив порівняти погляди на одні й ті самі проблеми з двох різних боків.

Усю роботу зробила у кілька кроків. На підготовчому етапі я склала онлайнанкети, знайшла виходи на ветеранські спільноти й запустили опитування методом «снігової кулі». Тут головне було вибудувати довіру. Далі, на діагностичному етапі, провела саме анкетування, зафіксувала перші маркери стійкості, причини сварок і те, як саме респонденти переживають стрес. На основному етапі я соціологічно моделювала онлайн-медіацію, дивилася, як цифрові зустрічі та техніки спокійного діалогу допомагають людям говорити про потреби без звинувачень. Ну і на підсумковому етапі прогнала зібрані анкети через математичну обробку, щоб емпірично перевірити наші початкові гіпотези.

Взагалі, вся ця програма робилася заради одного практичного результату довести, що медіація реально працює і допомагає сім'ям захисників триматися разом та адаптуватися до мирного життя.

Вступне слово до анкети військових:

Шановний захиснику! Просимо Вас пройти коротке соціологічне опитування. Ми досліджуємо, як спілкуються в родинах військових, чому виникає напруга і чи може медіація допомогти зберегти мир у домі. Все повністю анонімно, дані підуть лише в загальну наукову статистику.

Правильних відповідей немає, нам важливий саме Ваш особистий досвід.

Дякуємо за Ваш час!

Вступне слово до анкети для родичів:

Шановний члене родини захисника! Запрошуємо Вас долучитися до соціологічного опитування щодо соціальної стійкості родин та можливостей сімейної медіації. Все анонімно, результати будуть використані в узагальненому вигляді для науки. Оберіть варіанти, які найкраще описують Вашу ситуацію. Дякуємо за Вашу силу та стійкість!

Тепер детально зупинимося на структурі нашого інструментарію. Щоб отримати максимально повну соціологічну картину, кожна з двох розроблених анкет була чітко розділена на чотири послідовні тематичні блоки. Мені важливо

було не просто накидати запитань, а вибудувати чітку внутрішню логіку дослідження, де кожен блок відповідає за свій пласт інформації та вирішує конкретне аналітичне завдання.

Перший блок інструментарію (запитання №1 по 3) я умовно назвала

«Маркери психоемоційного напруження та комунікативні деформації». Головне питання, яке стояло перед нами: «Як війна змінила повсякденне спілкування?». Варіанти відповідей тут конструювалися за шкалою інтенсивності (наприклад, *«Так»*, *«Частково»*, *«Ні»* або *«Значно змінився»*, *«Трохи змінився»*, *«Не змінився взагалі»*). Через ці індикатори я прагнула зафіксувати первинний рівень напруги в родині, побачити глибину трансформації мовного стилю бійців та виміряти емоційну закритість (здатність чи нездатність відкрито говорити про пережите).

Другий блок (запитання №4 по 6) отримав назву «Рівень конфліктогенності та стійкість внутрішньосімейних зв'язків». Тут респондентам пропонувалися закриті питання про частоту спалахів сварок у сім'ї (від *«Часто»* до *«Дуже рідко»*), а також про ступінь відчуття сімейної підтримки та реальний вплив негативних емоцій (дратівливості, замкнутості) на мікроклімат у домі. Завдяки цьому я хотіла витягнути інформацію про приховані вогнища конфліктів, оцінити міцність родинного тилу та з'ясувати, чи здатні внутрішні емоційні ресурси родини витримувати хронічний стрес самостійно.

Третій блок (запитання №7 по 9) став суто профільним «Інституційне сприйняття та рівень обізнаності про потенціал медіації». Тут я запитувала людей про їхні особисті спроби сісти за стіл переговорів, рівень знань про те, що таке медіація як послуга (*«Так»*, *«Щось чув»*, *«Вперше чую»*), та суб'єктивну оцінку корисності залучення третьої сторони. Мета цього блоку полягала в тому, щоб виміряти первинну культуру вирішення спорів, визначити «інформаційний вакуум» навколо медіації та зафіксувати, чи вірять ветерани та їхні родичі у силу професійного посередництва.

Четвертий блок (запитання №10 по 12) замикав анкету під назвою «Проектування та верифікація готовності до онлайн-медіації». Питання

стосувалися безпосередньої згоди на участь у цифрових зустрічах разом із сім'єю (*«Так»*, *«За певних умов»*, *«Ні»*), визначення ключових бар'єрів у розмовах (емоційна втома, взаємне нерозуміння чи брак часу) та загальної потреби у допомозі фахівців. За допомогою цих питань я прагнула отримати реальний прогноз чи підуть люди на онлайн-контакт, які саме перепони заважають їм користуватися послугою та наскільки високим є прямий запит на вихід із кризи за допомогою зовнішніх фахівців.

3.2. Результати емпіричного дослідження медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Всі відповіді я збирала через Google Forms, розсилаючи посилання за соціометричним принципом «снігової кулі» (snowball sampling). Для нашого прифронтового регіону такий дистанційний формат – це взагалі єдиний безпечний варіант. Ніяких особистих зустрічей не треба, люди спокійно заповнювали все вдома, коли мали час і світло.

Перша частина анкети була суто для учасників бойових дій (всього опитано 25 осіб). Ці питання допомагали виміряти рівень напруги в родині, готовність розмовляти й те, як військові взагалі ставляться до медіації.

Щоб підрахувати дані та звести їх до єдиного стандарту, я взяла базову соціологічну формулу для визначення відсоткових часток

Формула має такий вигляд:

$P = (n_i / N) \times 100\ \%$

де

P - частка відповідей у відсотках

n_i - кількість респондентів, які обрали певний варіант відповіді;

N - загальна кількість опитаних респондентів (у даному дослідженні N = 25);

100 % - коефіцієнт переведення частки у відсотки.

Усі зібрані емпіричні дані в узагальненому вигляді та детальні розподіли відповідей по кожному питанню анкет винесені у додатки до цієї роботи

(див. Додаток А Результати опитування військовослужбовців, Додаток Б Результати опитування членів родин). Тут же я проведила детальний соціологічний аналіз та змістовну інтерпретацію отриманих тенденцій.

Аналізуючи перший блок запитань, який фіксував психоемоційну напругу серед ветеранів, я побачила чітку картину. Повернення до рідного дому після виконання бойових завдань для абсолютної більшості наших воїнів стає серйозним випробуванням у сфері повсякденної комунікації. Майже половина опитаних бійців прямо заявляють, що відчувають стійку напругу вдома, а ще більше третини респондентів стикаються з цим явищем періодично. Якщо скласти ці показники разом, стає очевидним що проблема адаптації носить глибоко системний характер. Це повністю підтверджує нашу головну гіпотезу життєва стійкість сімейної системи починає руйнуватися саме через глибоку комунікативну кризу.

При цьому соціологічні дані наочно ілюструють, що більше сорока відсотків фронтовиків фіксують відчутні зміни у своєму власному стилі розмови з близькими людьми, і майже така ж частка помічає часткові трансформації. Такі цифри говорять про те, що звичні сімейні ролі під впливом воєнного досвіду зазнають тотальної перебудови. Проте найчастіше ці процеси протікають латентно, і ветерани далеко не відразу усвідомлюють, що їм критично потрібна третя, нейтральна сторона для руйнування цих стін нерозуміння.

Показники емоційної ізоляції виявилися справді тривожними. Більше половини бійців чесно визнали, що їм психологічно важко ділитися з родиною тим, що довелося пережити на війні, а третина відчуває цей бар'єр час від часу. Такі тривалі «зони мовчання» у повсякденному побуті просто блокують нормальну соціокультурну адаптацію та підривають стійкість усієї родини.

Що стосується динаміки конфліктів у сімейних парах, то результати демонструють постійну напругу у більше ніж третини сімей сварки спалахують

часто, а у понад сорока відсотків виникають періодично. І лише кожна п'ята ветеранська родина сьогодні живе у відносному спокої. Це є яскравим маркером того, що внутрішні адаптаційні ресурси людей практично вичерпані, і впровадження медіаторних практик тут є більш ніж доречним.

Позитивним моментом є те, що сорок відсотків воїнів постійно відчувають підтримку з боку родини, а ще більше сорока відсотків спираються на неї час від часу. Проте майже кожна шоста людина взагалі залишилася без психологічної опори вдома саме ці ветерани є першими у черзі на глибоку соціальну дезадаптацію. До того ж опитування чітко підсвітило руйнівну силу власних емоцій (високу дратівливість, бажання відгородитися від усього світу) про це відкрито каже майже половина респондентів. Навіть попри те, що більше половини бійців самостійно намагалися сісти за стіл і спокійно поговорити про наявні проблеми, традиційного побутового діалогу часто виявляється замало. Людям банально бракує базових навичок екологічного висловлення своїх потреб без переходу на крик чи взаємні звинувачення.

Стосовно безпосередньо медіації, рівень обізнаності серед військових поки залишається досить низьким. Тільки третина чітко розуміє сутність та можливості цього інструменту, тоді як більшість лише побіжно чули про це. Проте, коли респондентам пояснили суть послуги, більше половини визнали, що такий метод може реально покращити мікроклімат у домі, а майже половина виявили пряму готовність спробувати онлайн-зустрічі з медіатором. Це повністю верифікує нашу додаткову гіпотезу про сильний прихований запит на цифровізацію та дистанційний формат допомоги фахівців. Головними бар'єрами для відвертих розмов люди називають колосальну емоційну втому (понад сорок відсотків) та глибоке взаємне нерозуміння (більше третини). Водночас високий показник прямої потреби у залученні спеціалістів (більше половини опитаних) доводить, що розвивати та масштабувати інститут сімейної медіації необхідно вже сьогодні.

Для повноти аналізу я провела таке ж опитування серед членів родин (всього 35 осіб). Обидва інструменти я спеціально дзеркалила, щоб зіставити погляди на одні й ті самі проблеми з двох сторін сімейної барикади.

Коли я почала зіставляти відповіді родичів із відповідями самих військовослужбовців, виявилися надзвичайно глибокі та важливі соціологічні розбіжності. По-перше, я отримала залізобетонне підтвердження нашої першої додаткової гіпотези про асиметрію сприйняття кризової ситуації. Близькі люди відчувають напругу в домі набагато гостріше, ніж самі бійці, які повернулися з фронту. Більше половини (54%) членів родин заявили про постійну психологічну напругу в стінах дому, тоді як серед військових цей показник склав лише 48%. Це наочно демонструє, що родичі миттєво і дуже болюче реагують на найменші зміни в атмосфері та поведінці, тоді як самі ветерани через хронічну втому та захисні механізми психіки часто схильні применшувати справжні масштаби проблеми.

По-друге, аж шістдесят відсотків рідних зазначають, що емоційна поведінка військового в колі сім'ї змінилася кардинально. Тут знову чітко простежується соціометричний розрив боєць здебільшого переживає весь свій важкий травматичний досвід глибоко всередині, намагаючись не вантажити родину, а родина фіксує цей стан ззовні через його різкість, раптову дратівливість або глуху, непробивну закритість.

Розмови про пережите на війні сьогодні є справжнім мінним полем для українських сімей. Майже половині рідних неймовірно складно навіть починати розмови на цю тему, а ще сорок відсотків відчувають серйозну незручність час від часу. Саме так у повсякденному житті й формуються глухі «зони мовчання», де роками накопичуються невисловлені образи та взаємні претензії. Про часті конфлікти в домі заявили 42% родичів, що свідчить про те, що сварки вже стали для них виснажливою нормою щоденного існування.

Ще один критичний маркер відчуття повного емоційного відсторонення від захисника підтвердила рівно половина опитаних членів родин. При цьому

майже половина з них самі перебувають на межі глибокого психоемоційного виснаження. Це кричущий соціологічний сигнал близьким військових допомога потрібна не менше, ніж самим бійцям, адже вони не можуть нескінченно тягнути весь цей психологічний та побутовий тягар на власних плечах.

Оскільки лише трохи більше третини ветеранських родин сьогодні здатні самостійно розмовляти спокійно, залучення професійного медіатора стає для них єдиним шансом зберегти сім'ю. Тим паче, готовність до такої роботи серед родичів є дуже високою більше половини згодні на онлайн-медіацію відразу, а ще більше третини за умови професійного супроводу фахівця. І що найголовніше, шістдесят відсотків рідних щиро вірять, що нейтральний професійний посередник здатен повернути втрачене тепло, мир та спокій у їхню сім'ю.

Робимо короткий аналітичний підсумок і самі військовослужбовці, і їхні родичі чітко бачать та фіксують глибоку сімейну кризу, проте дивляться на неї з абсолютно різних боків сімейної барикади. Бійці щодня борються зі своїми внутрішніми емоційними блоками та замкнутістю, тоді як їхні близькі гостро страждають від тотального браку якісної комунікації, холоднечі та відстороненості. Непсихологічна сімейна медіація є ідеальним та максимально точним інструментом для виходу з цього глухого кута. Вона не копирсається в травмах, а просто вчить людей говорити заново, чути потреби одне одного і через це повертає українським родинам їхню колишню соціальну стійкість. Усі висунуті на початку нашого дослідження гіпотези знайшли своє повне емпіричне підтвердження.

3.3. Рекомендації щодо використання та вдосконалення медіаторних практик соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

Якщо ми хочемо, щоб медіаторські практики для підтримки сімей військових реально працювали, треба відштовхуватися від соціологічних потреб самих людей. Родини проходять через важку лакуну зміни ролей, стикаються з

кризами у спілкуванні та повною відсутністю взаєморозуміння, коли ветерани повертаються додому.

У системі соціальної допомоги посередницька роль медіатора є ключовою. Такий фахівець допомагає клієнтам знайти власні внутрішні ресурси для виходу з кризи й одночасно стає комунікаційним містком між родиною та державними структурами. Це повністю верифікує нашу додаткову гіпотезу 2 лад у домі часто залежить від того, як швидко родина вирішує питання з держорганами. Медіатор допомагає закрити бюрократичні хвости й знімає зайвий стрес. Також такі фахівці мають брати участь у коригуванні місцевих соціальних програм, щоб сім'ї військових легше вливалися в життя громади. Сім'я це основа для розвитку та стабільності будь-якої людини, тому модернізація соцзахисту під міжнародні стандарти сьогодні є стратегічним питанням для країни [14, с. 82].

Ми рекомендуємо фокусувати медіацію на родині як на єдиному організмі. Працювати тільки з військовим це шлях у нікуди, якщо його близькі залишаються за бортом процесу. Дистанційна сімейна медіація створює безпечний онлайн-простір, де люди можуть спокійно узгодити свої очікування без криків та звинувачень. Плюс медіацію обов'язково треба поєднувати з інформаційною роботою. Наші дані показують, що купа конфліктів виникає через банальне незнання особливостей адаптації. Під час онлайн-сесій медіатор може просто пояснити родичам, чому ветеран реагує на речі саме так (тікає від натовпу, гостро сприймає дрібниці чи хоче побути сам). Це трансформує образи в емпатію [5, с. 28].

Окремий акцент на цифрові онлайн-формати. Для прифронтових областей, де є безпекові ризики, онлайн-медіація через захищені канали це найкращий вихід. Вона доступна, гнучка і не змушує людей стресувати через поїздки містом. Ефективність медіації зростає в рази, коли є чітка координація між різними службами. Медіатор не повинен працювати відірвано від юристів чи соцпрацівників. Якщо сварки в хаті спалахують через затримку виплат чи проблеми з документами, медіація дасть результат лише тоді, коли паралельно родина отримає якісну правову допомогу [30].

Ще один момент системність. Соціальну стійкість неможливо побудувати за одну зустріч. Потрібен програмний підхід серія онлайнконсультацій, моніторинг ситуації та можливість знову звернутися до фахівця, якщо вилізуть нові тригери. Це допомагає закріпити досягнуті домовленості. Також варто серйозно підійти до підготовки самих медіаторів. Окрім загальних навичок ведення переговорів, вони повинні глибоко розуміти специфіку воєнної травми та особливості життя сімей у кризі. Це потрібно, щоб вчасно відрізнити звичайну суперечку від важких психологічних станів, які вимагають залучення психотерапевтів. Самі ж практики доцільно інтегрувати у ветеранські хаби та центри соціопослуг, щоб допомога була під рукою [2].

Важливо враховувати й етапи адаптації. Одразу після повернення з фронту родину хвилюють питання побуту та розподілу обов'язків, а з часом на перший план виходять проблеми виховання дітей чи працевлаштування. Медіатор має бути чутливим до цих змін. Допомогти може і залучення потенціалу громади. Якщо конфлікти виходять за межі родини (наприклад, виникають проблеми в школі, де вчиться дитина військового), медіатор може допомогти на рівні «сім'я - школа», уникаючи ізоляції дитини [4]. Групові онлайн-формати підтримки допомагають людям зрозуміти, що вони не самі у своїх проблемах, і дають змогу обмінюватися успішним досвідом адаптації. При цьому обов'язково треба впроваджувати швидкі опитування користувачів, щоб оцінювати якість послуг і вчасно коригувати роботу [22, с. 40]. Щоб краще розуміти напрями роботи, ми розробили класифікацію непсихологічного медіаторського підходу (див. таблиця 3.3. Додаток В)

Отже, розвиток медіаторських практик має будуватися на принципах системності, орієнтації на всю родину та взаємодії різних служб. Поєднання переговорів з інформаційною підтримкою та використанням зручних цифрових форматів допомагає суттєво знизити рівень конфліктів. Це дозволяє створити міцні моделі спілкування, здатні витримати виклики воєнного стану та тривалого періоду адаптації після нього.

ВИСНОВКИ

Коли я тільки починала писати цей диплом, мені дуже хотілося розібратися в одній важливій темі. Як взагалі пов'язані між собою життя учасників бойових дій, їхні рідні та оця сама соціальна стійкість. Насправді це не просто якісь сухі визначення з підручників з соціології, які всі звикли бачити. Перед нами постає дуже складна і жива система. Вона звичайнісінькими словами показує, як наші люди намагаються адаптуватися до умов війни і банально вижити, не зламатися під цим божевільним тиском. І якщо наша влада дійсно планує зробити нормальну політику допомоги, то без розуміння таких процесів нічого не вийде. Як на мене, тут справа зовсім не в банальних виплатах чи пільгах на папері, про які так багато говорять. Нам потрібно реально рятувати людей. Повертати їх до нормального життя та думати про людський потенціал України, бо нам країну ще відбудовувати після всього цього жаху.

Коли я сама аналізувала, як саме тримаються ветеранські родини в Україні, то побачила купу реальних проблем. Стійкість родини ніколи не береться з повітря, це факт. На неї постійно тисне все підряд, починаючи від грошей у кишені й психологічного стану та закінчуючи тим, чи допомагають людям сусіди або громада навколо. Зараз через велику війну важко не лише самому бійцю на передовій. Війна повністю перевертує життя його близьких, ламає весь звичний устрій, який будувався роками. Жінкам доводиться брати на себе абсолютно все, виникає купа щоденного стресу. Постійна тривога за життя чоловіка чи батька, брак грошей та дефіцит швидкої допомоги сильно виснажують людей у тилу. Їм потрібна чітка підтримка і від держави, і від звичайних волонтерів чи фондів.

Результати мого дослідження чітко показують одну річ. Якщо родині вчасно допомогти з психологом чи підказати щодо їхніх прав, їм стає набагато легше проходити через кризи. Але я помітила велику проблему, адже у нас ніхто нормально не стежить за тим, як змінюється стан сім'ї на різних етапах, наприклад, коли чоловік тільки пішов служити і коли він уже дуже довго перебуває на фронті. Щоб родини не розпадалися через це, треба зшивати в один

вузол психологічну допомогу, фінансові програми та роботу медіаторів. Плюс важливо постійно проводити такі соціологічні моніторинги, щоб бачити, чи взагалі працюють закони, і вчасно все виправляти. Тільки такий підхід допоможе сім'ям залишатися міцними. Щоб ефективно вивчати стійкість, не можна користуватися лише якимось одним заїдженим методом. Тут потрібен комплекс різних підходів й методик. Саме це дає можливість розробляти програми підтримки, які дійсно принесуть користь людям у нинішніх важких реаліях.

На мою думку, всі ці ризики та слабкі місця в родинах УБД зазвичай накладаються один на одного і стають однією великою бідою. Це б'є по всьому, від психоемоційного стану та відсутності друзів поруч до порожнього гаманця чи банального нерозуміння від оточуючих людей. Якщо ми детально розберемося у цих причинах, то зможемо написати нормальні програми допомоги, які реально підтримають родини під час війни в Україні. Зараз одне з найперших завдань для влади полягає в тому, щоб забезпечити людям нормальний соціальний захист і зробити так, щоб людина почувалася впевнено. Я вважаю, що право на підтримку є взагалі базою для кожного громадянина. Влада має докладати всіх зусиль і виділяти ресурси, щоб це право працювало на ділі, а не лише на папері. Сьогодні військовослужбовці, ветерани та їхні рідні є якраз тією категорією населення, яка потребує захисту найбільше. Вся соціальна робота з ними мусить будуватися на розумінні того, що діяльність бійців проходить в умовах, які є смертельно небезпечними для життя. Особливо сьогодні, коли триває жорстока російська агресія, а в країні важко з економікою, але ми все одно намагаємося йти до європейських стандартів. Тому питання нормального захисту та правильної соціальної роботи з родинами захисників стоїть дуже гостро.

Я хочу окремо наголосити на ролі медіації. Залучення нейтрального посередника для вирішення суперечок дуже сильно допомагає сім'ям, коли вони перебувають у постійній психологічній та соціальній напрузі. Вона реально допомагає менше сваритися, повертає довіру між чоловіком та дружиною,

витягує на поверхню внутрішні сили родини та вчить людей розмовляти спокійно. Медіація не просто гасить пожежу та вирішує конфлікт тут і зараз, вона закладає фундамент для того, щоб родина залишалася разом і була стійкою у майбутньому, що надзвичайно важливо під час будь-яких криз у країні. Практика роботи медіаторів із сім'ями учасників бойових дій доводить, що це дуже ефективний і, головне, гуманний інструмент підтримки. Він реально допомагає повернути тепло та емоційний зв'язок у стосунки, зміцнює роботу родини зсередини та робить її стійкою до життєвих викликів. В умовах війни такі практики допомагають не просто розібратися зі сварками, а рятують шлюби, зберігаючи роботу родини як безпечне місце, де є підтримка та надія на нормальне майбутнє.

Коли я сама розробляла програму цього соціологічного дослідження медіації, то орієнтувалася виключно на практичний результат. Дуже хотілося не просто записати на папері наявні проблеми, а реально допомогти сім'ям бійців стати сильнішими. Опитування чітко довело, що робота медіатора під час війни є чудовим інструментом, який допомагає людям тримати баланс, знаходити спільну мову та разом переживати весь цей важкий і травматичний досвід.

Тепер щодо практичної частини моєї роботи. Якщо уважно подивитися на результати обох моїх анкет, можна зробити кілька важливих висновків. Відповіді в обох опитуваннях повністю сходяться в одному, адже і самі військові, і їхні рідні дуже гостро відчувають наявність сімейної напруги, хоча переживають її абсолютно по-різному. Військові зазвичай закриваються в собі через внутрішній біль та емоційні труднощі. Водночас їхні сім'ї найбільше страждають від того, що ламається нормальна комунікація і з'являється якась холоднеча та емоційна дистанція між ними. І ось саме в цій точці, де є нерозуміння, медіація стає для мене чудовим містком для відновлення діалогу. Вона допомагає знову почати розмовляти, робить сім'ю міцнішою та вчить жити разом заново під час адаптації після повернення з фронту.

Наприкінці додам, що для успішного використання медіації треба дивитися на ситуацію в цілому, звертати увагу на потреби всієї сім'ї та залучати

різних спеціалістів. Якщо поєднувати зустрічі з медіатором, прості роз'яснення від психологів, гнучкі онлайн-формати, тривалий супровід родин та нормальне навчання для самих фахівців, то можна досягти крутих результатів. Це дозволить не просто менше сваритися тут і зараз, а побудує в сім'ях нові, міцні стосунки, які витримають будь-які важкі часи під час війни та після її завершення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барміна Г. Медико-психологічна та реабілітаційна допомога учасникам АТО. *Аптека*. 2015. № 7. С. 8–9.

2. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій в системі соціальних служб : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.05. Хмельницький, 2018. 559 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bryndikov_Yurii/Teoriia_ta_praktyka_reabilitatsii_viiskovosluzhbovtsiv_uchasnykiv_boiovykh_dii_v_systemi_sotsialnykh.pdf (дата звернення: 17.03.2026).

3. Гульбс О., Кобець О. Психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 3(47). С. 12–14.

4. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало [та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачука. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723324/1/posibnyk-grupovi-formy.pdf (дата звернення: 23.04.2026).

5. Дуля А. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 2 (27). С. 193–198. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32041/1/A_Dulia_PFSWTSWWMPTF.pdf (дата звернення: 23.04.2026).

6. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/6073/1/2016-77241343.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

7. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 жовтня 2022

року) / уклад. В. С. Бліхар. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 412 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5051/1/28_10_2022.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

8. Кокун О. М., Мороз В. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О. Психологічна профілактика психотравматизації військовослужбовців Збройних Сил України : метод. посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2021. 301 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723954/1/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%B7%20ISBN.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

9. Корнілова О. В. Медична допомога як вид соціального забезпечення : дис. … д-ра філософії : 081 Право. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 245 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kornilova.Med.-dopomoha.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

10. Купенко О. В., Степанов В. В., Козинцева Т. О. Термінологічний глосарій до теми соціальної стійкості. Суми : Сумський державний університет, 2022. 45 с. URL: https://sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/09/2022_kupenko-min.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

11. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2(7). С. 61–71.

12. Мельник О. В., Кравченко Т. В., Канішевська Л. В., Білоцерківець І. П. Сімейні цінності : практико-орієнтований посібник до навчальної програми «Сімейні цінності». Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 136 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7630/1/5.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

13. Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій і вимушених переселенців в Україні: проблеми та перспективи :

бібліогр. покажч. Київ, 2024. 91 с. URL: https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/tainacan-items/271/86073/Medyko-psykholohichna-reabilitatsiia-ta-sotsialna-adaptatsiia-uchasnykiv-boyovykh-diy-i-vymushenykh-pereselentsiv-v-Ukraini-problemy-ta-perspektyvy-.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

14. Моркляник О., Паляниця Х. Модель функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. № 2. С. 130–140. URL: f

16. Норчук Ю., Доронін О. Актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців: з досвіду країн НАТО. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 225–229. URL: http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/290426 (дата звернення: 21.04.2026).

17. Пєша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім’ями, дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056869.pdf (дата звернення: 21.04.2026).

18. Повідайчик О., Жиленко Р. Методи досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. Ужгород : АУТДОР-ШАРК, 2018. 164 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057160.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

19. Панасюк Ю. В. Вплив негативних емоцій на розвиток психосоматичних захворювань людини. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 2013. № 2. С. 59–61. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Unmmj_2013_2_18 (дата звернення: 15.05.2026).

20. Слюсаревський М. М. Дослідження соціально-психологічного стану населення України в умовах війни: виклики для фахової спільноти. *Вісник*

Національної академії педагогічних наук України. 2024. Т. 5, № 1. С. 12–19. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742486/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%2020.06.2024-%D0%BE%D1%81%D1%82.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

21. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: вітчизняний та зарубіжний досвід : наукова монографія / за заг. ред. В. І. Цимбалюка. Львів : Новий Світ 2000, 2020. 172 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056857.pdf (дата звернення: 28.03.2026).

22. Парнета О., Федик С. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 100–106. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1156 (дата звернення: 28.03.2026).

23. Середа О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 38–45.

24. Тарнавська А. Н. Становлення інституту медіації в умовах євроінтеграційних процесів України. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 211–218. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/legal_deontology/info/5lit.html (дата звернення: 15.05.2026).

25. Турбан В. В. Реабілітаційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій у центрах соціальних служб: етичний аспект. *Творча спадщина Г. С. Костюка: історія та сучасність*. 2018. С. 345–346. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vnaou_2018_2_20 (дата звернення: 15.05.2026).

26. Шолудько Ю. О. Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. *Актуальні проблеми сучасного права*. 2018. С. 55–68. URL: https://unz.univer.km.ua/index.php/unz/en/article/view/100_43-60 (дата звернення: 17.04.2026).

27. Шумейко А. П. Види реадаптації і психореабілітації учасників бойових дій. *Проблеми екстремальної і кризової психології*. 2017. С. 21–22. URL: http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/237166 (дата звернення: 15.05.2026).

28. Шкуропатський О. І. Досвід правового регулювання соціального захисту Збройних Сил України. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2016. № 22. С. 118–122. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhIPR_2016_22_30 (дата звернення: 15.05.2026).

29. Шинкар Т. І. Особливості правового забезпечення медіації в деяких зарубіжних країнах: досвід для України. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2017. № 5. С. 48–52. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/48-52_50.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

30. Baek K., Freeman K. R., Truong S., Bell C., Montgomery S. B. Pilot Study of a Resiliency Based and Trauma Informed Intervention for Veterans. *Trauma Care*. 2024. Vol. 4, № 1. P. 75–86. URL: https://www.mdpi.com/2673-866X/4/1/7 (дата звернення: 24.04.2026).

31. Hébert M. L., Tippe J. M., Aquin C. et al. Military Family-Centred Resilience-Building Programming Across the Deployment Cycle: A Scoping Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2024. Vol. 21, № 10. URL: https://www.mdpi.com/1660-4601/21/10/1378 (дата звернення: 24.04.2026).

32. Лепський М. А. Соціологія медіації та миротворення: до питання про загальну теорію медіації : монографія. Запоріжжя : ЦНСД, 2023. 160 с. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/25846 (дата звернення: 18.03.2026).

33. Скокова Л. Г. (ред.). Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри. Київ : Інститут соціології НАН України, 2021. 295 с.

34. Макеєв С., Оксамитна С. (ред.). Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики. Київ : НаУКМА, 2017. 180 с.

35. Злобіна О. Г. (ред.). Соціально-психологічні чинники інтеграції українського соціуму. Київ : Інститут соціології НАН України, 2016. 276 с.

36. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.

37. Макеєв С. (ред.). Нові соціальні нерівності. Київ : Інститут соціології НАН України, 2006. 355 с.

38. Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011. Київ : Інститут соціології НАН України, 2012. 119 с.

39. Ворона В. Соціологічні нариси політекономa. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. 400 с.

40. Чепурко Г. (відп. ред.). Модернізація українського суспільства: концептуалізація і соціальні практики. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. 240 с.

41. Резнік В. (заг. ред.). Соціологічне метатеоретизування: історія та сучасність. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 506 с.

42. Макеєв С., Коваліско Н. (ред.). Перевесники Незалежності. Силуети покоління у часі та подіях. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 299 с.

43. Головаха Є., Дембіцький С., Паніна Н. та ін. Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності / за наук. ред. Є. Головахи та С. Дембіцького. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 405 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати опитування військовослужбовців щодо визначення рівнів соціальної стійкості та потреби в медіаторних практиках (n = 25)

№	Запитання, які ми ставили респондентам	Варіанти відповідей	% 59 відповідей
1	Чи є у Вас відчуття напруги вдома після повернення з фронту?	Так / Частково / Ні	48 / 36 / 16
2	Як змінився Ваш стиль розмови з близькими людьми?	Значно змінився / Трохи змінився / Не змінився взагалі	44 / 40 / 16
3	Чи важко Вам відкрито говорити з родиною про те, що пережили?	Так / Важко іноді / Ні, мені легко	52 / 32 / 16
4	Наскільки часто у Вашій сім’ї зараз спалахують сварки?	Часто / Час від часу / Дуже рідко	36 / 44 / 20
5	Чи відчуваєте Ви, що близькі Вас підтримують?	Постійно відчуваю / Тільки іноді / Майже не відчуваю	40 / 44 / 16
6	Чи псують домашні стосунки Ваші емоції (замкнутість, дратівливість)?	Значною мірою / Частково / Не впливають	48 / 36 / 16
7	Чи намагалися Ви самі спокійно сісти й поговорити про проблеми?	Так / Іноді намагаюся / Ні, не пробував	56 / 28 / 16
8	Чи знаєте Ви, що таке медіація у розв'язанні сімейних суперечок?	Так / Щось чув про це / Ні, вперше чую	32 / 44 / 24
9	Чи вважаєте Ви медіацію корисною для покращення мікроклімату в домі?	Так / Важко сказати / Ні, це марно	52 / 32 / 16
10	Чи згодні Ви взяти участь у медіаційних зустрічах онлайн разом із родиною?	Так / За певних умов / Ні, не згоден	48 / 36 / 16
11	Що для Вас є головним бар'єром у спілкуванні з рідними?	Емоційна втома / Взаємне нерозуміння / Брак часу	44 / 36 / 20
12	Чи відчуваєте Ви потребу в залученні фахівців для збереження миру в сім'ї?	Так / Іноді відчуваю / Ні, немає потреби	56 / 28 / 16

Додаток Б

Результати опитування членів родин військовослужбовців щодо оцінки сімейної атмосфери та готовності до медіації (n = 35)

№	Запитання, які ми ставили респондентам	Варіанти відповідей	% відповідей
1	Чи відчуваєте Ви психологічну напругу вдома після повернення близької людини?	Так / Частково відчуваю / Ні, у нас спокійно	54 / 34 / 12
2	Чи сильно змінилася емоційна поведінка військового у колі родини?	Змінилася значно / Трохи змінилася / Не змінилася взагалі	60 / 28 / 12
3	Чи важко Вам заводити розмову про його/її воєнний досвід?	Так, досить складно / Іноді важко / Ні, розмовляємо легко	48 / 40 / 12
4	Наскільки часто виникають конфлікти у Вашій сім'ї останнім часом?	Часто / Періодично / Рідко або майже ніколи	42 / 40 / 18
5	Чи бачите Ви емоційне відсторонення у стосунках із захисником?	Так, стіна відчувається / Частково помічаю / Ні, мы близькі	50 / 34 / 16
6	Чи відчуваєте Ви власне виснаження через складну атмосферу в домі?	Так, дуже сильно / Іноді буває / Ні, маю достатньо сил	46 / 38 / 16
7	Чи вдається Вам спокійно та відкрито обговорювати сімейні проблеми?	Так, завжди / Тільки іноді / Ні, одразу сваримося	36 / 42 / 22
8	Чи доводилося Вам раніше чути про послуги сімейного медіатора?	Так, знаю / Чула щось побіжно / Ні, вперше чую	40 / 37 / 23
9	Чи готові Ви до онлайн-зустрічей із медіатором разом із Вашим військовим?	Так, готова / Тільки за підтримки фахівця / Ні, я проти цього	52 / 34 / 14
10	Чи вірите Ви, що професійний посередник може налагодити клімат у сім'ї?	Так, вірю / Можливо спробувати / Ні, не вірю в це	60 / 28 / 12

Додаток В

Класифікація практик медіації за непсихологічним підходом

Напрям допомоги	**Хто бере участь**	**Специфіка проблеми у родині**	**Дії медіатора під час сесії**	**Очікуваний результат** 62
Комунікація в сім'ї	Боєць та його рідні	Постійні суперечки через хатні справи та нові сімейні ролі	Організація спокійних онлайн-переговорів, фіксація спільних правил	Чіткі домовленості про повсякденний побут
Юридичний та соціальний	Сім'я та представники органів соцзахисту	Складнощі з отриманням пільг, посвідчень чи затримками виплат	Посередництво у розв'язанні спорів, роз'яснення законних процедур	Швидке отримання допомоги без скарг та оббивання порогів
Взаємодія з владою	Родина та представники місцевої влади	Спори через житлові черги, землю чи належні компенсації	Модерація зустрічей сторін, оформлення офіційних зобов'язань	Мирне вирішення питання без залучення судових органів
Освітня сфера	Батьки-військові та адміністрація школи	Непорозуміння з вчителями, проблеми адаптації дитини у класі	Налагодження діалогу між батьками й педагогічним колективом	Створення індивідуальних умов для навчання дитини
Рівень громади	Сім'я та сусіди, представники ОСББ	Побутові конфлікти через спільне майно чи внески у будинку	Допомога у виробленні чітких правил сусідського співіснування	Зняття напруги, спокійне життя родини в межах мікрорайону
Співпраця з фондами	Родина та благодійні/ветеранські організації	Суперечки щодо умов участі в проектах психосоціальної підтримки	Узгодження потреб сім'ї з реальними ресурсами фонду	Максимально корисна та раціональна участь родини в програмах
Трудові відносини	Ветеран та безпосередній роботодавець	Конфлікти щодо пільгових умов праці, графіка чи відпусток	Посередництво під час переговорів, формалізація компромісів	Збереження робочого місця за бійцем, стабільність доходу

Додаток Г

ПРОГРАМА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема: Медіаторні практики соціальної стійкості сімей учасників бойових дій

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНА ЧАСТИНА

1.1. Проблемна ситуація

Сім’ї учасників бойових дій в Україні перебувають у стані хронічного стресу через тривалу розлуку, постійну загрозу життю близької людини, зміну сімейних ролей та економічну нестабільність. Це призводить до порушення внутрішньосімейної комунікації, зростання конфліктності, емоційного відчуження та зниження соціальної стійкості родини. Водночас існуючі програми підтримки зосереджені переважно на психологічній реабілітації військовослужбовців, залишаючи поза увагою потреби сім'ї як цілісної системи. Потенціал медіації як інструменту відновлення комунікації та профілактики конфліктів у таких родинах залишається недостатньо дослідженим.

1.2. Наукова проблема

Полягає у суперечності між об'єктивною потребою сімей учасників бойових дій у відновленні внутрішньосімейної комунікації та підвищенні соціальної стійкості, з одного боку, та відсутністю системного впровадження медіаторних практик у соціальну роботу з такими родинами з іншого.

1.3. Об'єкт дослідження

Сім’ї учасників бойових дій (військовослужбовці та члени їхніх родин).

1.4. Предмет дослідження

Медіаторні практики як чинник соціальної стійкості сімей учасників бойових дій, що включає комунікативні деформації, рівень конфліктогенності та запит на посередництво.

1.5. Мета дослідження

Визначити ефективність медіаторних практик у формуванні та підтримці соціальної стійкості сімей учасників бойових дій.

1.6. Завдання дослідження

1. Виявити рівень психоемоційної напруги в сім'ях учасників бойових дій.
2. Визначити основні комунікативні деформації між військовослужбовцями та членами їхніх родин.
3. Оцінити рівень обізнаності респондентів про медіацію як послугу.
4. Дослідити готовність родин до використання онлайн-медіації.
5. Розробити рекомендації щодо впровадження медіаторних практик у роботу ветеранських хабів та соціальних служб.

1.7. Гіпотези дослідження

Гіпотеза 1 (про асиметрію сприйняття): Існує розбіжність у сприйнятті сімейних кризових ситуацій військовими та членами їхніх родин: військові частіше фокусуються на внутрішній психологічній втомі, тоді як родичі гостріше реагують на зовнішні прояви конфліктів.

Гіпотеза 2 (про інституційну залежність): Соціальна стійкість сім’ї учасника бойових дій залежить від ефективності взаємодії з державними інституціями (отримання пільг, довідок, виплат), а медіація є ефективною лише за умови координації у зв'язці «сім'я – медіатор – державні органи».

Гіпотеза 3 (про запит на цифровізацію): Незважаючи на низький рівень обізнаності про медіацію як послугу, існує прихований запит на анонімну онлайн-допомогу нейтрального посередника, особливо в прифронтових районах.

1.8. Інтерпретація основних понять

Соціальна стійкість сім'ї — це здатність родини зберігати відносну стабільність, нормально функціонувати та розвиватися в умовах кризи, стресу або різких змін, використовуючи внутрішні та зовнішні ресурси.

Медіаторні практики — це сукупність методів, технік та підходів, спрямованих на врегулювання конфлікту за участю нейтрального посередника (медіатора), який сприяє налагодженню комунікації та пошуку взаємоприйнятного рішення.

Сім'я учасника бойових дій — це родина, в якій один або декілька членів мають статус учасника бойових дій, що переживає специфічні виклики: довга розлука, страх за життя близького, зміна ролей, посттравматичні прояви.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

2.1. Метод збору первинної соціологічної інформації

Кількісне онлайн-анкетування з використанням Google Forms.

2.2. Тип вибірки

Цільова, доступна вибірка з використанням методу «снігової кулі» (snowball sampling).

2.3. Обсяг вибірки

Загальна кількість респондентів 60 осіб, з них 25 безпосередніх учасників бойових дій та 35 членів родин учасників бойових дій (дружини, мами, сестри, дорослі діти).

2.4. Характеристика інструментарію

Розроблено дві дзеркальні анкети (для військовослужбовців та для членів родин), кожна з яких складається з 4 тематичних блоків.

Блок А (питання 1-3) «Маркери психоемоційного напруження та комунікативні деформації». Цей блок вимірює рівень напруги вдома, зміни стилю спілкування військовослужбовця з близькими, а також здатність відкрито говорити про пережите на війні.

Блок Б (питання 4-6) «Рівень конфліктогенності та стійкість внутрішньосімейних зв'язків». Цей блок визначає частоту сварок у родині, відчуття підтримки з боку близьких, а також вплив емоційного стану (замкнутості, дратівливості) на стосунки в сім'ї.

Блок В (питання 7-9) «Інституційне сприйняття та рівень обізнаності про медіацію». Цей блок фіксує, чи намагалися респонденти самостійно вирішувати сімейні конфлікти, чи знають вони про медіацію як послугу, та як оцінюють її потенційну корисність для покращення мікроклімату в домі.

Блок Г (питання 10-12) «Готовність до цифрових форматів медіації». Цей блок виявляє згоду респондентів на участь у медіаційних зустрічах онлайн, основні бар'єри у спілкуванні з рідними, а також потребу в залученні фахівців для збереження миру в сім'ї.

2.5. Логічна структура анкети

Анкета побудована за принципом «від загального до конкретного».

Перші питання (блок А) фіксують наявність проблеми: чи є напруга вдома після повернення з фронту, чи змінився стиль спілкування з близькими, чи важко відкрито говорити про пережите.

Наступні питання (блок Б) визначають глибину конфлікту: як часто спалахують сварки, чи відчувається підтримка з боку родини, чи впливають негативні емоції на домашні стосунки.

Подальші питання (блок В) виявляють ресурси та обізнаність: чи намагалися самостійно вирішити проблеми, чи знають про медіацію, чи вважають її корисною.

Останні питання (блок Г) фіксують запит на допомогу: чи згодні на онлайн-медіацію, що є головним бар'єром у спілкуванні, чи відчувають потребу в залученні фахівців.

Така структура дозволяє не лише констатувати проблему, а й зрозуміти потенційний попит на медіаторні послуги серед різних категорій респондентів.

2.6. Методи аналізу даних

Описова статистика з розрахунком відсоткових часток за формулою P=(ni/N)×100%P=(ni/N)×100%, де P частка відповідей у відсотках, n_i кількість респондентів, які обрали певний варіант відповіді, N загальна кількість опитаних респондентів (для групи військових N=25, для групи родичів N=35). Також застосовується порівняльний аналіз відповідей двох груп респондентів (військові vs родичі) та змістовна інтерпретація виявлених тенденцій.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

3.1. Терміни проведення дослідження

Травень2026 року.

3.2. Місце проведення

Онлайн (Google Forms), дистанційне анкетування.

3.3. Очікувані результати

Підтвердження або спростування висунутих гіпотез. Виявлення рівня запиту на медіаторні практики серед сімей учасників бойових дій. Розробка практичних рекомендацій щодо впровадження медіації в роботу ветеранських хабів та центрів соціальних послуг.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Шутько Аміна Григорівна, студентка IV курсу бакалаврату, денної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність 054 «Соціологія», адреса електронної пошти starostinaamina75@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Медіаторні практики соціальної стійкості сімей учасників бойових дій» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/на;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

10.06.2026 А.Г. Шутько

Науковий керівник,
д.філос.н., доцент,
професор кафедри соціології
10.06.2026 В.О. Скворець